

Ewaluacja zewnętrzna

realizacji

Lokalnej Strategii Rozwoju

na lata 2014-2020

Stowarzyszenia Dolina Pilicy

**Stowarzyszenie
Dolina Pilicy**

Realizacja:

OMIKRON Mariusz Wachowicz

1. Wstęp

Ewaluacja i zasady jej prowadzenia w LGD wynikają z wytycznych nr 5/3/2017 i 10/1/2022 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Planowane cele, metody i narzędzia ewaluacyjne mieszczą się z w zakresie wytyczonym przez Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju z marca 2017 roku. Niemniej potrzeba ewaluacji wynika również z samego procesu realizacji Strategii oraz konieczności ciągłej dbałości o utrzymanie wysokiej jakości podejmowanych interwencji.

Zmiany społeczne i gospodarcze sprawiają, że konieczna jest analiza Strategii pod kątem jej aktualności, ale także sprawności i efektywności jej dotychczasowej realizacji oraz użyteczności podejmowanych działań i przyjmowanych rozwiązań. Rzetelne ocenienie Strategii na tym etapie wdrażania wymaga nie tylko przyjrzenia się uzyskanym efektom, ale także samemu procesowi, aby można było zidentyfikować elementy wymagające poprawy. Uzyskane wyniki zostaną wykorzystane w procesie aktualizacji Strategii oraz innych dokumentów Stowarzyszenia, ale również uwzględnione przez LGD w kolejnym okresie programowania 2021-2027.

Niniejszy raport jest zwięźczeniem ewaluacji prowadzonej w LGD pomiędzy kwietniem a październikiem 2022 roku. Jednak dane wykorzystane w raporcie pochodzą z różnych okresów od rozpoczęcia realizacji strategii w 2016 roku do 31 grudnia 2021. Oprócz danych z monitoringu prowadzonego systematycznie przez organy LGD, w planach komunikacji określone są konkretne działania mające na celu pozyskiwanie informacji oraz dzielenie się nimi z interesariuszami i ze społecznością. Działania te, szczególnie polegające na ankietowaniu odpowiednich grup respondentów, prowadzone były przez LGD systematycznie, według harmonogramu zapisanego w planie komunikacji.

Większość procesu zbierania danych potrzebnych do ewaluacji spoczywa na pracownikach Lokalnej Grupy Działania. Bez nich, ich systematycznej pracy i zaangażowania nie udało by się zgromadzić materiału do napisania niniejszego dokumentu. Podziękowania należą się nie tylko Panu Prezesowi, pracownikom, i członkom Zarządu ale także zaangażowanym w wywiady członkom Rady, uczestnikom spotkań grupowych, wnioskodawcom i beneficjentom. Nie można zapomnieć również o szeregowych członkach Stowarzyszenia, sympatykach oraz wszystkich respondentach, którzy rzetelnie wypełniali ankiety.

2. Streszczenie najważniejszych wyników badania

- Teren Stowarzyszenia Dolina Pilicy w 2021 roku zamieszkiwało 110 019 osób. Depopulacja dotyczy większość gmin znajdujących się na obszarze, najwięcej mieszkańców od 2015 roku ubyło w gminach Rzeczyca, Wielgomłyny, Poświętne, Przedbórz i Drzewica.
- Średnie saldo migracji dla gmin należących do Stowarzyszenie Dolina Pilicy w 2021 wynosiło +4,3. Większość gmin charakteryzuje jednak saldo ujemne, najwyższe saldo można zaobserwować w gminie Tomaszów Mazowiecki: +105 osób.
- Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem w 2021 wynosił średnio 59%, od roku 2015 wskaźnik ten obniżył się o 2 punkty procentowe. Gminy nie różnią się znacznie udziałem ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem, największy odsetek charakteryzuje gminy Tomaszów Mazowiecki, Przedbórz, Sulejów, Wielgomłyny i Opoczno, najniższy – gminy Aleksandrów, Drzewica, Poświętne i Wolbórz.
- Średni wskaźnik obciążenia demograficznego dla gmin LGD wynosi 18%. Wskaźnik ten, tak jak w całym województwie, z roku na rok rośnie. Najstarszymi gminami są Inowódz i Poświętne, a najmniejszą część społeczeństwa seniorzy stanowią w gminach Sławno, Tomaszów Mazowiecki oraz Opoczno.
- Między 2015 a 2021 rokiem wzrost wydatków budżetów gmin na jednego mieszkańca wyniósł 72%. Najbogatszą gminą na analizowanym obszarze jest gmina Czerniewice, która w 2021 roku przeznaczyła na jednego mieszkańca 2897 złotych, to również w tej gminie zanotowany największy wzrost od roku 2015, aż o 204%.
- Liczba beneficjentów pomocy społecznej z roku na rok spada, także w gminach należących do LGD Dolina Pilicy. Najwięcej osób korzystających z pomocy społecznej na 10 tysięcy mieszkańców zamieszkuje gminy Przedbórz (1173 osób) oraz Aleksandrów (1107 osób). Najmniej beneficjentów placówek pomocowych znajduje się w gminie Mniszków (322 osób).
- W województwie łódzkim w 2021 roku liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy ludności wzrosła o około 13% i podobne tendencje wykazują gminy należące do LGD, wzrost nastąpił średnio o 20%. Najwyższa liczba podmiotów charakteryzuje gminę Tomaszów Mazowiecki (1014 podmiotów) oraz gminę Inowódz (1000 podmiotów).
- W większości z gmin należących do LGD Dolina Pilicy nastąpił wzrost liczby organizacji społecznych. Największy nastąpił w gminie Lubochnia, liczba fundacji i stowarzyszeń wzrosła tam niemal dwukrotnie, z 11 do 20 organizacji.
- W 2021 roku na terenie wszystkich gmin należących do LGD znajdowały się w sumie 24 ośrodki kultury. Jedyne muzeum na terenie całego obszaru LGD znajduje się w gminie Wolbórz i jest to Pożarnicze Centrum Historyczno-Edukacyjne Ziemi Łódzkiej, które działa od 2007 roku.

- Opinie ankietowanych na tematach warunków życia w gminie są bardzo zróżnicowane. 41% mieszkańców uważa, że gmina jest dobrym miejscem do życia, a 14% osób zdecydowanie się z tym stwierdzeniem zgadza.
- Duża grupa ankietowanych mieszkańców (37%) rozważa zmianę miejsca zamieszkania. Jednym z najczęściej powtarzających się powodów tych rozważań jest brak perspektyw zawodowych w gminie (17% odpowiedzi).
- Mniej niż połowa (42%) osobiście korzystała z infrastruktury finansowanej ze środków unijnych. Znaczna część mieszkańców (59%) uważa, że projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców.
- W ocenie ogólnej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania zanotowano jedynie pojedyncze negatywne opinie. Większość respondentów ocenia funkcjonowanie LGD pozytywnie.
- Pracownicy Biura LGD są mili i uprzejmi, udzielają rzetelnych porad, z zaangażowaniem wykonują swoje obowiązki i mają wiedzę odpowiednią do wykonywanej pracy - tak uważają mieszkańcy.
- Większość zapytanych, informacje na tematy funkcjonowania Stowarzyszenia Dolina Pilicy czerpie poprzez oficjalną stronę internetową, bezpośrednie kontakty z pracownikami biura.
- *LGD powinna podejmować dodatkowe działania, wykraczające poza obszar LSR, aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD – tak uważa 47% mieszkańców.*

1.	Wstęp	2
2.	Streszczenie najważniejszych wyników badania.....	3
3.	Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.....	6
3.1.	Cel główny i cele szczegółowe badania.....	6
3.2.	Zakres przedmiotowy badania	6
3.3.	Kryteria ewaluacyjne	6
3.4.	Pytania badawcze.....	7
4.	Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania.....	9
5.	Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.....	14
5.1.	Charakterystyka obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju	14
5.2.	Opinie i potrzeby mieszkańców obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju	22
5.3.	Funkcjonowanie LGD.....	30
5.1.	Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju	43
6.	Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze	50
7.	Podsumowanie, wnioski i rekomendacje.....	55
8.	Spis tabel i wykresów	58
9.	Aneksy tworzone w toku realizacji badania	61
9.1.	Scenariusz wywiadu pogłębionego z wnioskodawcami/beneficjentami:.....	61
9.2.	Scenariusz wywiadu pogłębionego z przedstawicielami gmin:	61
9.3.	Ankieta kierowana do wnioskodawców, beneficjentów i członków LGD.....	62
9.4.	Ankieta kierowana do mieszkańców obszaru LGD.....	69
9.5.	Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego	78

3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.

3.1. Cel główny i cele szczegółowe badania

Celem głównym badania jest przeprowadzenie ewaluacji zewnętrznej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania oraz realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność.

Cele szczegółowe:

- Wypełnienie obowiązku przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej (zgodnie z Wytycznymi 5/3/2017 i 10/1/2022 MRiRW).
- Uzyskanie użytecznych informacji na temat wdrożenia LSR.
- Opracowanie rekomendacji oraz planu ich wdrożenia.
- Wykorzystanie wyników badań społecznych we wstępnej konceptualizacji kolejnej LSR

3.2. Zakres przedmiotowy badania

Realizacja LSR: stopień realizacji celów i wskaźników, stopień realizacji wybranych operacji, wykorzystania budżetu, jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur, oddziaływanie realizacji LSR na rozwój lokalny, bariery realizacji LSR, jakość procesu partycypacji, operacji i procedur.

Działalność biura: efektywność pracy biura i organów LGD, ocena przebiegu konkursów, ocena sposobu przepływu informacji, efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności, innowacyjność, proces rozwoju pracowników, efektywność animacji i doradztwa, ochrona danych osobowych, jakość procesu archiwizacji i monitoringu.

Funkcjonowanie partnerstwa: jakość podejmowanych uchwał, skuteczność nadzoru nad biurem LGD, jakość reakcji na zmieniające się warunki, umiejętność współpracy i atmosfera pracy, skuteczność działań strategicznych, jakość współpracy regionalnej i ponadregionalnej, jakość relacji z otoczeniem i promocji.

3.3. Kryteria ewaluacyjne

Kryteria ewaluacyjne stosowane w badaniach to: **skuteczności** bezpośrednio pozwalająca ocenić, na ile efektywne są działania w zakresie osiągania celów określonych w dokumentach programowych oraz jak skuteczna jest działalność biura LGD. Z kryterium skuteczności powiązane jest również kryterium **użyteczności**, które rozumiane jest, jako kryterium pozwalające ocenić stopień zaspokojenia istotnych potrzeb grup docelowych lub przyczynienia się do rozwiązywania problemów, niezależnie od tego, czy były one

zasygnalizowane przez cele interwencji. Zastosowane będzie także kryterium **trwałości**. Trwałość – w przypadku tego badania – pozwoli ocenić, w jakim stopniu pozytywne efekty zrealizowanych interwencji (na poziomie celów) mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tych projektów na proces rozwoju społeczności lokalnej w dłuższym okresie.

3.4. Pytania badawcze

Zgodnie z wytycznymi nr 5/3/2017 i 10/1/2022 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowane zostały odpowiedzi na poniższe pytania badawcze zgrupowane w kategorii analityczne:

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)

- Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

Ocena wpływu na kapitał społeczny

- Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
- W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

Przedsiębiorczość

- W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
- Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?

Turystyka i dziedzictwo kulturowe

- W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
- W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Grupy defaworyzowane

- Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
- Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
- Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Innowacyjność

- W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
- Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

Projekty współpracy

- Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
- Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Ocena funkcjonowania LGD

- Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
- Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
- Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?

Ocena procesu wdrażania

- Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
- Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
- Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
- Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Wartość dodana podejścia LEADER

- Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Dodatkowe pytania badawcze:

- Jak układała się współpraca z Samorządem Województwa?
- Jaki jest wpływ systemu zbierania i przekazywania informacji o wdrażaniu i monitoringu Urzędu Marszałkowskiego na sprawność funkcjonowania LGD?
- Jak LGD funkcjonowała w warunkach niepewności legislacyjnej?
- Czy długość procesu weryfikacji wniosków wpłynęła na planowe osiągnięcie wskaźników oraz na wizerunek LGD?
- Czy zasady realizacji projektów grantowych PROW spełniały kryteria prostoty i przyjazności finansowej dla LGD i realizatorów zadań?
- Czy brak standaryzacji procedur na poziomie województwa wpłynął na szybkość i jakość weryfikowania wniosków?
- Jaka jest jakość i znaczenie funkcjonowania wojewódzkiej sieci LGD?

4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

Przeprowadzenie badania wymagało zebrania informacji pochodzących z szeregu rozproszonych źródeł, dokonania ich analizy, a następnie wypracowania rekomendacji na poziomie eksperckim. Implikuje to konieczność zastosowania w badaniu szerokiego instrumentarium metod i technik badawczych, dzięki którym możliwe było zgromadzenie kompletnego i wiarygodnego materiału badawczego dotyczącego efektów realizacji LSR. W związku z powyższym, zaplanowano realizację badania z wykorzystaniem koncepcji **triangulacji** metodologicznej.

Triangulacja to zróżnicowanie źródeł danych, metod badawczych i perspektyw badawczych, dzięki któremu możliwe jest zgromadzenie wszechstronnego materiału badawczego i poddanie go kompleksowej analizie i ocenie. Triangulacja została zastosowana odnośnie do:

- źródeł danych: przeanalizowane zostały zarówno dokumenty zastane różnego typu, jak i dane pochodzące z wcześniejszych badań; zostały one uzupełnione danymi pierwotnymi;
- metod badawczych: łączenie różnych metod badawczych w badaniu tych samych zagadnień, co pozwoliło na uchwycenie różnych aspektów badanego przedmiotu; podejście to pozwoliło też wykorzystać mocne strony każdej metody przy wzajemnym ograniczeniu ich słabości;
- perspektyw badawczych: ewaluacja została przeprowadzona przez zewnętrznych doświadczonych badaczy przy współpracy z pracownikami biura LGD, co pozwoliło uzyskać bogatszy i bardziej wiarygodny obraz badanych zagadnień.
Poza tym zastosowany został partycypacyjny model badania, którego ideą jest jak najszersze zaangażowanie społeczności, zarówno na etapie przygotowania badania, jego realizacji, jak i wnioskowania i rekomendacji.

W odniesieniu do zakresu przedmiotowego i podmiotowego badania niezbędne było zastosowanie holistycznego podejścia do metod i technik badawczych. W każdym z zamierzeń badawczych: realizacji strategii, działaniu LGD oraz funkcjonowaniu biura zastosowane zostały cztery metody lub techniki badawcze:

Badanie źródeł zastanych (desk research)

To metoda zbierania, analizy i interpretacji danych wytworzonych niezależnie od działań badawczych prowadzonych w czasie ewaluacji. Często nazywa się ją analizą danych wtórnych. Dane te można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Pierwsze z nich znaleźć można w dokumentacji własnej instytucji. Nie zawsze odpowiadają bezpośrednio na pytania badawcze ale w znaczącym zakresie pozwalają na poznanie kontekstu funkcjonowania LGD.

Z kolei dane zewnętrzne, dane wtórne to efekty działalności innych instytucji w dziedzinie pozyskiwania informacji. Dzięki rozwojowi Internetu dostęp do tych zasobów jest obecnie niezwykle łatwy i trudności należy szukać nie w ilości danych, ale ich segregacji. Potrzebne informacje można pozyskiwać od instytucji państwowych powołanych do zbierania informacji. Serwis internetowy GUS zawiera nieprzebrane ilości danych o funkcjonowaniu gospodarki, instytucji, firm i organizacji. **Bank Danych Lokalnych**, który jest największym w Polsce uporządkowanym zbiorem informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej, demograficznej, społecznej oraz stanie środowiska, opisującym województwa, powiaty oraz gminy jako podmioty systemu organizacji społecznej i administracyjnej państwa, a także regiony i podregiony stanowiące elementy nomenklatury jednostek terytorialnych. Jednakże w wielu przypadkach dane ze źródeł zastanych są niewystarczające, zbyt powierzchowne, zbyt ogólne lub nieaktualne, by na nich poprzestać, dlatego zwykle potrzebne są działania dla pozyskania danych pierwotnych.

Źródła danych zastanych wykorzystywanych w ewaluacji LGD

- dane statystyczne
- dane urzędowe
- dane gromadzone na portalach społecznościowych
- dane zastane w Lokalnej Grupie Działania
- dane ankiet doradztwa i ankiet oceny szkolenia
- dane realizacji planu komunikacji
- dane z ankiet zadowolenia mieszkańców, rozpoznawalności LGD i funkcjonowania LGD systematycznie gromadzone przez biuro LGD

Ankiety metodą CAWI

Najpopularniejszą metodą pozyskiwania danych pierwotnych są badania kwestionariuszowe. Polegają one na zadawaniu pytań pojedynczym osobom, ale w perspektywie zainteresowań znajdują się zagregowane dane ogólne dla wszystkich badanych. Pierwszym etapem tego typu badań jest sformułowanie pytań. Proces ten polega na postawieniu pytań ogólnych, zazwyczaj na etapie konceptualizacji badań. Z nich z kolei wyprowadzamy pytania szczegółowe. Odbywa się to poprzez identyfikację wskaźników, które będą nas informować o występowaniu i nasileniu zjawiska. W przypadku ewaluacji zewnętrznej prowadzonej zgodnie z wytycznymi MRiRW nr 5/3/2017 i 10/1/2022 zakres pytań został wstępnie określony w załącznikach do podręcznika ewaluacji. Niemniej z uwagi na pewne niedociągnięcia dokumentu część pytań została poprawiona i zmodyfikowana. Ponadto jak wskazano we wstępie Podręcznika ma on charakter pomocniczy nie obowiązkowy w stosunku do Wytycznych MRiRW.

Badania ankietowe były prowadzone techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview). To badanie ankietowe przeprowadzane w Internecie. Opracowane narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety) wprowadzane jest do komputera w formie umożliwiającej

wypełnienie ankiety na stronie internetowej użytkownika. Badania tego typu są stosunkowo tanie, nie wymagają również zaangażowania wielu realizatorów. Współczesne narzędzia umożliwiają tworzenie skomplikowanych i atrakcyjnych ankiet. Można dopasować je w wymiarze graficznym i estetycznym. Dobór próby jest możliwy dwiema metodami. Ankietę można wysłać pod określone adresy mailowe, co w pewnym stopniu jest odpowiednikiem ankiety pocztowej wraz z jej zaletami i wadami. Innym sposobem jest zamieszczenie jej na stronie internetowej lub jako „wyskakujące okienko”. Metoda ta uniemożliwia kontrolę nad doбором próby, który jest faktycznie doбором przypadkowym, dodatkowo obciążonym błędem struktury społecznej i demograficznej użytkowników Internetu.

W badaniach ewaluacyjnych zastosowano obydwie techniki w zależności od badanych grup.

- Grupa nr 1: wnioskodawcy i beneficjenci.

Z tego względu, że dostępne są dane kontaktowe do tych osób możliwe było wykorzystanie aplikacji wysyłającej unikalne linki do ankiety internetowej na zdefiniowane wcześniej adresy mailowe. W tym przypadku nie obliczano minimalnej liczebności próby gdyż traktowano to badanie jako masowe, z założeniem przebadania całej populacji.

łącznie przebadano 179 osób.

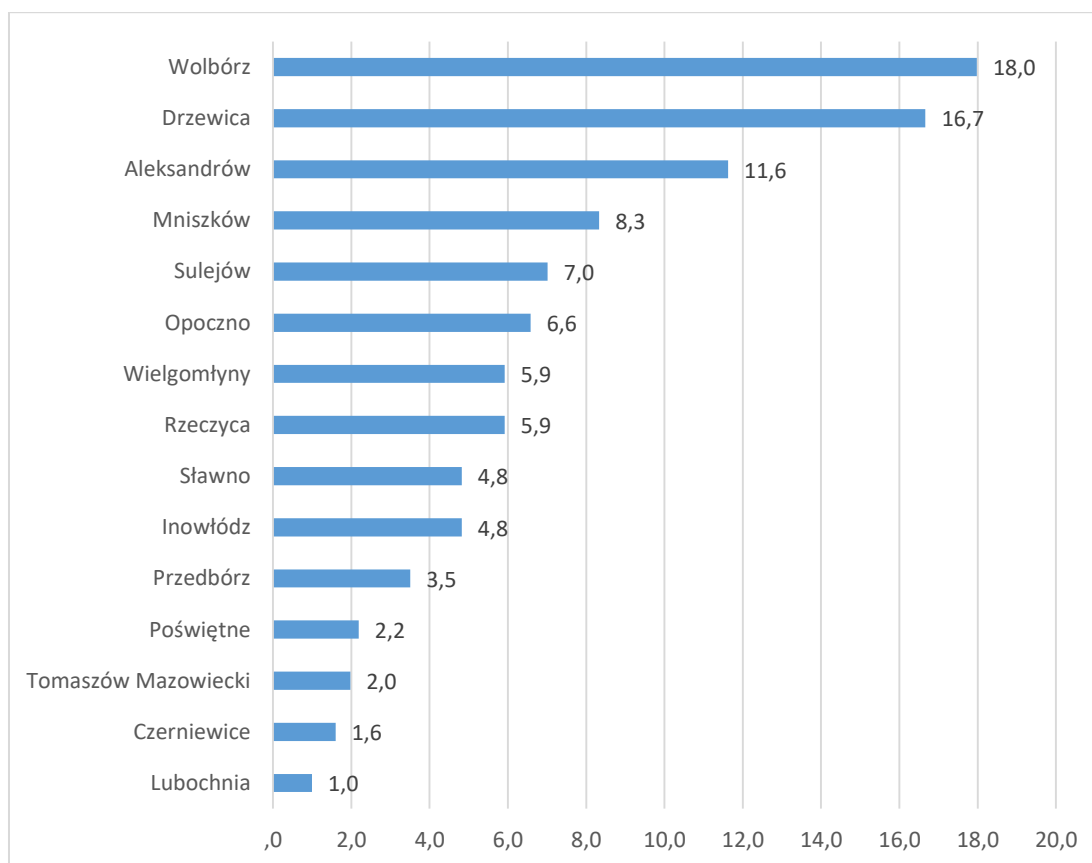
- Grupa nr 2: mieszkańcy obszaru LSR.

Pozyskanie opinii reprezentatywnej grupy mieszkańców nie jest możliwe w ramach zasobów, którymi dysponuje Zleceniodawca, dlatego opracowano procedurę zbliżoną do takiej, która pozwoli na identyfikację podglądów i opinii mieszkańców poszczególnych gmin wchodzących w skład Partnerstwa.

Linki do ankiet zostały rozesłane (przy wsparciu pracowników Biura LGD) do gmin partnerskich z prośbą o wstawienie linku na stronę internetową gminy. Dzięki temu zabiegowi pozyskane zostały dane z poszczególnych gmin odpowiadających obszarowi LSR.

łącznie przeprowadzono 781 ankiet.

Wykres 1. Procent ankiet z poszczególnych gmin

Źródło: badania własne

Wywiady pogłębione (IDI i TDI)

To technika badań jakościowych, w której badacz prowadzi rozmowę z respondentem. Nie jest to jednak zwykła rozmowa, ale opiera się ona na przygotowanym wcześniej scenariuszu. Dokument ten nie musi zawierać konkretnych pytań, lecz wytyczne, jakie tematy rozmowy należy podjąć. Wywiad ma strukturę swobodną, mniejsze znaczenie ma kolejność zadawanych pytań a większe uzyskanie określonych informacji. Tematy są eksplorowane bardzo dogłębnie, prowadzący wywiad dopytuje i stara się zrozumieć, nie tylko fakty, ale motywy zachowania badanego. Zasadniczą rolę w badaniu odgrywają umiejętności i doświadczenie osoby prowadzącej wywiad. Ponieważ wywiady pogłębione są rozmową sam na sam z respondentem, prowadzący musi zdobyć jego zaufanie, by uzyskać czasami bardzo osobiste informacje. Wywiady indywidualne stosuje się gdy zachodzi potrzeba eksploracji pola zainteresowań, przygotowania do konstruowania narzędzi jakościowych lub do interpretacji trudnych do wyjaśnienia wyników badań ilościowych. Wywiady prowadzone były metodą TDI (telefoniczny wywiad pogłębiony) przede wszystkim ze względu na oczekiwania respondentów oraz krótki czas na realizację tego zadania.

Wywiady prowadzono z następującymi osobami:

- 2 wywiady z członkami Rady
- 3 wywiady z wnioskodawcami realizującymi projekty
- 3 wywiady z wnioskodawcami, których projekty nie są realizowane
- Wywiad z kierownikiem Biura
- Wywiady z przedstawicielami gmin (po 1 z gminy)

Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI fokus)

Tym różni się od wywiadu indywidualnego, że prowadzący badanie, nazywany moderatorem, przepytuje jednocześnie grupę kilku osób. Zazwyczaj grupy fokusowe mają liczebność od 8 do 12 osób, lecz w specyficznych przypadkach może być ich mniej lub więcej. Ważną cechą grupy jest jej homogeniczność - powinno się unikać zróżnicowania grup ze względu na płeć, wiek, status społeczny czy różnice intelektualne. Wynika to z zasadniczego celu prowadzenia badań tą metodą, czyli wewnętrznej dyskusji grupowej i interakcji w grupie. Dzięki tej metodzie można w tym samym czasie zdobyć informacje od kilku osób, pogłębiając ją dodatkowo o spostrzeżenia dotyczące dyskusji pomiędzy uczestnikami.

Wywiady tą metodą charakteryzują się większym skomplikowaniem organizacyjnym. Wymagane jest zebranie odpowiedniej grupy osób w jednym miejscu o jednym czasie. Często na spotkanie zaprasza się więcej osób i prowadzi się selekcję tych, którzy lepiej pasują do profilu grupy i dają większą rękojmię udzielania informacji i wymiany zdań. Wywiady grupowe, z uwagi na dyskusję wielu osób, muszą być rejestrowane co umożliwia późniejsze zidentyfikowanie, jak kształtowała się rozmowa, która osoba wypowiadała dane poglądy i jak te poglądy zmieniały się w trakcie dyskusji. Zogniskowane wywiady grupowe realizuje się w specjalnych pomieszczeniach zwanych fokusowniami, które są wyposażone w weneckie lustro umożliwiające zleceniodawcy obserwację wywiadu. W miejscowościach, gdzie nie ma fokusowni stosuje się technikę wywiadów naturalnych.

Wywiad prowadzono w grupie pracowników biura LGD, członków Zarządu, członków Rady wnioskodawców oraz członków Partnerstwa.

Zogniskowany wywiad grupowy (FGI) prowadzony w ramach ewaluacji pozwala pozyskać informacje w skumulowany sposób. Dodatkowo wartość pozyskanych informacji wzmacniona jest poprzez odpowiednie wykorzystanie procesów grupowych.

5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.

5.1. Charakterystyka obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju

Teren LGD w roku 2021 zamieszkiwało w sumie 110 019 osób, o 1378 osób mniej, niż w roku 2015. Porównując rok 2015 oraz 2021 można stwierdzić, że depopulacja ominęła jedynie cztery gminy: Mniszków, Sławno, Tomaszów Mazowiecki oraz Wolbórz. Najwięcej osób ubyło w gminach: Rzeczyca (spadek o 6%), Wielgomłyny (spadek o 5%), Poświętne (spadek o 5%), Przedbórz (spadek o 5%) i Drzewica (spadek o 4%). Najwięcej osób zamieszkuje gminę Sulejów (16232 mieszkańców), a najmniej gminę Poświętne (3072 mieszkańców).

Tabela 1. Ludność ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	2493603	2485323	2476315	2466322	2454779	2437970	2416902
Aleksandrów	4384	4397	4352	4355	4326	4279	4245
Czerniewice	5138	5146	5118	5083	5048	5020	4988
Drzewica	10725	10649	10559	10487	10424	10384	10304
Inowódz	3861	3828	3819	3829	3825	3819	3781
Lubochnia	7211	7198	7162	7161	7197	7123	7043
Mniszków	4737	4730	4760	4771	4770	4750	4739
Poświętne	3237	3239	3197	3176	3148	3101	3072
Przedbórz	7297	7263	7262	7217	7122	7052	6952
Rzeczyca	4717	4674	4648	4641	4643	4487	4448
Sławno	7554	7610	7640	7672	7627	7645	7624
Sulejów	16245	16265	16291	16323	16329	16308	16232
Tomaszów Mazowiecki	10845	10945	11068	11182	11224	11251	11311
Wielgomłyny	4720	4698	4670	4596	4546	4510	4463
Wolbórz	7731	7745	7767	7787	7841	7836	7844
Opoczno (obszar wiejski)	12995	13031	13073	13026	13048	13031	12973
Średnia dla gmin LGD	111397	111418	111386	111306	111118	110596	110019

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczbę oraz strukturę ludności opracowuje się na podstawie danych uzyskanych ze spisów powszechnych. Ta metoda bilansowa bierze pod uwagę również dane związane z ruchem naturalnym (urodzenia i zgony) oraz migracjami (wewnętrznymi i zewnętrznymi). Migracje wewnętrzne to ruchy wewnątrz kraju, najczęściej z gmin wiejskich do aglomeracji, natomiast migracje zewnętrzne to zarejestrowane przekroczenie granicy kraju. Średnim saldem migracji dla gmin LGD w 2021 roku było 4,3 osób. W 2021 roku ponad połowa gmin charakteryzowała się saldem ujemnym (8 gmin), co oznacza, że więcej osób opuściło te gminy, niż do nich przyjechało. Najniższe saldo obserwujemy w gminie Przedbórz (-38 osób), najwyższe w gminie Tomaszów Mazowiecki (+105 osób).

Tabela 2. Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	0	-1417	-1789	-1859	-2510	-1672	-2143
Aleksandrów	0	21	-1	10	5	-19	-4
Czerniewice	0	-2	-10	-24	-15	-17	-13
Drzewica	0	-51	-39	-52	-54	3	-32
Inowódz	0	-11	18	15	8	15	3
Lubochnia	0	-43	-47	24	18	7	6
Mniszków	0	-6	21	8	0	-19	21
Poświętne	0	-10	-4	-21	-21	-9	-2
Przedbórz	0	-29	-6	-30	-72	-35	-38
Rzeczyca	0	-38	-12	-4	7	-1	4
Sławno	0	27	20	26	-34	29	-4
Sulejów	0	55	-9	28	39	42	35
Tomaszów Mazowiecki	0	89	63	90	50	29	105
Wielgomłyn	0	-21	-25	-55	-27	-14	-12
Wolbórz	0	8	2	3	24	20	18
Opoczno (obszar wiejski)	0	-5	-6	-54	-53	-2	-22
Średnia dla gmin LGD	0	-1,0	-2,3	-2,4	-8,3	1,9	4,3

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Stosunek liczby ludności w wieku produkcyjnym do reszty osób zamieszkujących teren LGD stanowi ważny wskaźnik przy analizie poziomu przedsiębiorczości poszczególnych gmin. Średnia dla całego obszaru w 2021 roku wynosi 59% i jest wyższa, niż średnia dla całego województwa łódzkiego. Gminy nie różnią się znacznie udziałem ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem, największy odsetek charakteryzuje gminy Tomaszów Mazowiecki, Przedbórz, Sulejów, Wielgomłyn i Opoczno, najniższy – gminy Aleksandrów, Drzewica, Poświętne i Wolbórz. Porównując dane do roku 2021, odsetek obniżył się najbardziej w gminie Wolbórz (spadek o 7%), najmniej w gminie Wielgomłyn (spadek o niecały 1%).

Tabela 3. Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	61,4	60,7	60	59,4	58,8	58,3	57,9
Aleksandrów	60,1	59,7	59	58,3	58,1	58,1	57,9
Czerniewice	63,1	62,6	62,1	61,6	61,1	60,6	59,9
Drzewica	60	59,6	59,3	59	58,7	58,2	57,8
Inowódz	61,1	61,1	60,9	60,1	59,3	59,3	59,1
Lubochnia	61,2	60,8	60,2	60,4	60	59,6	59,8
Mniszków	61,3	61,1	61	60,3	59,6	59,4	59,4
Poświętne	59,3	58,8	58,6	58,2	58,1	58	57,8

Przedbórz	63,1	62,9	62,5	61,9	61,5	61	60,6
Rzeczyca	62	61,6	61,4	60,9	60,4	58,7	58,3
Sławno	60,5	60,2	59,7	59,4	59,3	59,3	59,4
Sulejów	62,7	62,3	61,8	61,6	61	60,7	60,7
Tomaszów Mazowiecki	63,8	63,5	62,9	62,3	61,8	61,3	61
Wielgomłynny	61,3	61	60,8	60,5	60,6	60,7	60,8
Wolbórz	62,2	61,7	60,8	59,9	58,9	58,4	57,6
Opoczno (obszar wiejski)	61,6	61,4	61,3	61	60,3	60	60,2
Średnia dla gmin LGD	61,6	61,2	60,8	60,4	59,9	59,6	59,4

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wskaźnik obciążenia demograficznego to kryterium ukazujące odsetek osób powyżej 65 roku życia w strukturze ludności oraz określa, czy społeczeństwo się starzeje. W województwie łódzkim wskaźnik ten, tak jak w całym kraju, rośnie i w 2021 wynosił 21,1%. Średnia dla całego obszaru LGD w 2021 roku wynosiła 18,3% i była o około 2% wyższa niż w roku 2015, co odzworowuje tendencje wojewódzkie. Najstarszymi gminami na terenie LGD w 2021 były gminy Inowódz (22%) oraz Poświętne ze wskaźnikami obciążenia wynoszącymi 21%. Najmniejszą część ludności osoby starsze stanowią w gminach Sławno (15%), Tomaszów Mazowiecki oraz Opoczno (16%).

Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	17,6	18,3	18,9	19,5	20,1	20,7	21,1
Aleksandrów	18,8	19,1	19,6	20,1	20,2	20,1	20,3
Czerniewice	14,5	15,2	15,3	15,9	16,2	16,3	16,6
Drzewica	17,8	18,6	19,1	19,6	20	20,1	20,8
Inowódz	18,3	18,7	19,5	20,4	21,1	21,7	22
Lubochnia	13,9	14,3	14,4	14,8	15,3	15,7	15,9
Mniszków	16	16,4	16,4	16,6	17,3	17,5	17,5
Poświętne	20,2	20,5	20,6	20,5	20,8	21,2	21,3
Przedbórz	16,8	17,1	17,4	17,9	18,4	18,8	19,4
Rzeczyca	17,7	18,3	18,5	18,5	18,6	19,3	19,9
Sławno	14,4	14,9	15,1	15,2	15,4	15,3	15,3
Sulejów	14,6	15,1	15,6	15,9	16,4	16,9	17,1
Tomaszów Mazowiecki	12,9	13,3	13,7	14,2	14,8	15,4	15,7
Wielgomłynny	18,1	18,5	18,5	18,8	19	19,4	19,3
Wolbórz	15,7	16,3	16,8	17,2	17,5	17,9	18,1
Opoczno (obszar wiejski)	14,1	14,4	14,6	15,1	15,5	15,8	15,8
Średnia dla gmin LGD	16,2	16,7	17,0	17,3	17,7	18,0	18,3

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Gminy w całej Polsce bogacą się z roku na rok, rezultatem tych tendencji są coraz wyższe wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca. W całym województwie łódzkim między 2015 a 2021 rokiem wydatki te wzrosły o 71%. Średnio we wszystkich gminach należących do LGD w tym samym czasie wartość ta wzrosła o 72%. Najbogatszą gminą na analizowanym obszarze jest gmina Czerniewice, która w 2021 roku przeznaczyła na jednego mieszkańca 2897 złotych, to również w tej gminie zanotowany największy wzrost od roku 2015, aż o 204%. Najmniej na jednego mieszkańca przeznaczają się w gminie Poświętne – 1389 złotych, natomiast najmniejszy wzrost tej kwoty zanotowano w gminie Sławno, tam budżet gminy przeznaczają jedynie o 21% więcej, niż w roku 2015.

Tabela 5. Wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca (w złotych).

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	1041	1099	1278	1474	1596	1645	1775
Aleksandrów	1161	1077	1112	1788	1503	1652	1685
Czerniewice	952	1176	1451	1366	1784	1802	2897
Drzewica	834	1065	1168	1681	1345	1264	1507
Inowódz	1625	1413	1478	1734	2737	2394	2290
Lubochnia	1160	1342	1531	1970	2147	2953	1879
Mniszków	1154	992	1118	1291	1288	1633	1694
Poświętne	917	971	1145	1648	1539	1303	1398
Przedbórz	1042	1076	1229	1326	1431	1428	1508
Rzeczyca	1258	1227	1340	1565	2409	1932	1790
Sławno	1285	1212	1597	1750	1747	1418	1554
Sulejów	867	952	1184	1270	1301	1620	2136
Tomaszów Mazowiecki	1038	1236	1692	2038	1788	1857	1861
Wielgomłyn	923	1004	1115	1398	1362	1498	1542
Wolbórz	965	1133	1378	1906	2054	2086	2412
Opoczno (obszar wiejski)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Średnia dla gmin LGD (bez Opoczna)	1084	1134	1324	1624	1745	1774	1868

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2020 roku na terenie należącym do LGD mieszkało średnio 693 beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tysięcy mieszkańców. Najwięcej osób korzystających z pomocy społecznej zamieszkuje gminy Przedbórz (1173 osób), oraz Aleksandrów (1007 osób). Najmniej beneficjentów placówek pomocowych znajduje się w gminie Mniszków (322 osób). W każdej z gmin między rokiem 2015, a 2020 liczba beneficjentów zmniejszyła się, średnio o 44%, najbardziej w gminie Mniszków (aż o 70%), najmniej w gminie Rzeczyca (jedynie o 32%).

Tabela 6. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	704	639	563	533	452	398	b.d.
Aleksandrów	1682	1650	1455	1417	1155	1007	b.d.
Czerniewice	1885	1697	1402	1221	1257	835	b.d.
Drzewica	957	820	778	697	682	584	b.d.
Inowódz	1098	881	661	485	397	414	b.d.
Lubochnia	775	670	546	552	588	515	b.d.
Mniszków	1071	939	875	739	612	322	b.d.
Poświętne	950	858	828	824	722	620	b.d.
Przedbórz	1806	1718	1553	1425	1341	1173	b.d.
Rzeczyca	1277	1079	1138	1037	948	863	742
Sławno	1666	1584	1396	1208	1073	871	b.d.
Sulejów	703	688	637	554	477	429	b.d.
Tomaszów Mazowiecki	715	607	468	426	446	390	b.d.
Wielgomłyn	1268	1087	1001	1014	1011	811	b.d.
Wolbórz	766	734	653	557	533	471	b.d.
Opoczno (obszar wiejski)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Średnia dla gmin LGD (bez Opoczna)	1187	1072	957	868	803	665	742

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Między 2015 a 2021 rokiem liczba podmiotów gospodarki narodowej wzrosła we wszystkich gminach należących do Stowarzyszenia Dolina Pilicy. Średnio, liczba ta wzrosła o 23%, co oznacza, że przewyższyła średni wzrost w całym województwie. Najwięcej podmiotów przybyło w gminie Aleksandrów, liczba wzrosła tam o 52%. Najmniej podmiotów w ciągu sześciu lat przybyło w gminie Poświętne, wzrost o niecałe 1% i to również w tej gminie znajduje się najmniej podmiotów gospodarki narodowej, w 2021 roku działa tam jedynie 195 podmiotów. Najwięcej przedsiębiorstw znajduje się w gminie Sulejów –1616 podmiotów.

Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej ogółem.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	241462	243280	245855	247502	254322	261498	269581
Aleksandrów	181	194	192	228	240	253	275
Czerniewice	310	318	320	341	360	372	379
Drzewica	601	575	576	597	622	649	683
Inowódz	289	294	297	320	360	375	378
Lubochnia	510	518	519	541	562	581	593
Mniszków	252	261	277	295	317	337	346
Poświętne	193	191	184	188	187	195	195
Przedbórz	578	586	580	591	631	644	648

Rzeczyca	236	230	235	241	248	259	276
Sławno	315	337	349	358	382	410	432
Sulejów	1314	1334	1350	1403	1482	1547	1616
Tomaszów Mazowiecki	928	945	976	994	1043	1094	1147
Wielgomłyn	240	252	268	275	289	294	317
Wolbórz	537	555	559	597	633	654	686
Opoczno (obszar wiejski)	624	596	612	628	666	721	763
Średnia dla gmin LGD	474	479	486	506	535	559	582

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W województwie łódzkim w 2021 roku liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności wzrosła o około 13% i podobne tendencje wykazują gminy należące do LGD, wzrost nastąpił średnio o 20%. Najwyższa liczba podmiotów charakteryzuje gminę Tomaszów Mazowiecki (1014 podmiotów) oraz gminę Inowódz (1000 podmiotów). Najmniej przedsiębiorstw wpisanych do REGON obserwujemy w gminach Opoczno (588 podmiotów) i Sławno (567 podmiotów). Porównując dane z roku 2015 i 2021, największy wzrost nastąpił w gminie Aleksandrów, o 36%, najmniejszy natomiast w gminie Poświętne, wzrost o 6%.

Tabela 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	968	979	993	1004	1036	1073	1115
Aleksandrów	413	441	441	524	555	591	648
Czerniewice	603	618	625	671	713	741	760
Drzewica	560	540	546	569	597	625	663
Inowódz	749	768	778	836	941	982	1000
Lubochnia	707	720	725	755	781	816	842
Mniszków	532	552	582	618	665	709	730
Poświętne	596	590	576	592	594	629	635
Przedbórz	792	807	799	819	886	913	932
Rzeczyca	500	492	506	519	534	577	621
Sławno	417	443	457	467	501	536	567
Sulejów	809	820	829	860	908	949	996
Tomaszów Mazowiecki	856	863	882	889	929	972	1014
Wielgomłyn	508	536	574	598	636	652	710
Wolbórz	695	717	720	767	807	835	875
Opoczno (obszar wiejski)	480	457	468	482	510	553	588
Średnia dla gmin LGD	614	624	634	664	704	739	772

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wyniki połączenia danych na temat liczby osób w wieku produkcyjnym oraz liczby podmiotów nowo zarejestrowanych prezentuje poniższa tabela. Dane te są ważnym

wskaźnikiem poziomu przedsiębiorczości osób w wieku produkcyjnym na terenie LGD. Dla województwa łódzkiego wartość ta w 2015 wynosiła 133 podmioty nowo zarejestrowane na 10 tysięcy ludności w wieku produkcyjnym, natomiast w 2021 - 145 podmiotów, co daje nam wzrost o 9%. Nie we wszystkich gminach na terenie LGD liczba podmiotów wzrosła. W gminie Wolbórz podmiotów jest dokładnie tyle samo, co 6 lat wcześniej (108 podmiotów), a w gminie Poświętne liczba podmiotów spadła: z 78 do 62. Największy wzrost nastąpił w gminie Aleksandrów, w ciągu sześciu lat liczba przedsiębiorstw wzrosła tam o 85%.

Tabela 9. Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	133	135	137	148	149	129	145
Aleksandrów	53	88	82	177	99	105	98
Czerniewice	96	96	60	131	120	99	97
Drzewica	90	46	97	118	100	94	109
Inowódz	93	56	103	187	194	124	103
Lubochnia	125	107	95	134	123	94	126
Mniszków	100	83	134	118	144	124	110
Poświętne	78	84	53	76	49	83	62
Przedbórz	63	92	86	99	171	93	112
Rzeczyca	58	63	67	95	96	72	104
Sławno	70	74	77	83	91	106	88
Sulejów	150	135	137	155	165	143	153
Tomaszów Mazowiecki	98	128	123	108	156	117	113
Wielgomłyn	83	77	106	97	127	55	122
Wolbórz	108	96	108	144	149	107	108
Opoczno (obszar wiejski)	73	50	85	72	107	95	94
Średnia dla gmin LGD	89	85	94	120	126	101	107

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Organizacje społeczne stanowią bardzo ważny wymiar życia mieszkańców gmin należących do obszaru LGD. Z analizy danych wynika, że średnia liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 10 tysięcy mieszkańców jest nieco niższa, niż średnia dla wszystkich gmin województwa łódzkiego i wynosi 33 organizacje. Między 2015, a 2021 rokiem w większości z gmin należących do Stowarzyszenia Dolina Pilicy nastąpił wzrost liczby organizacji społecznych. Największy wzrost nastąpił w gminie Lubochnia, liczba fundacji i stowarzyszeń wzrosła tam niemal dwukrotnie, z 11 do 20 organizacji. Najmniejszy wzrost nastąpił w gminie Aleksandrów, i to właśnie tam jest również najmniej zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych, jedynie 19.

Tabela 10. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	33	35	36	34	35	36	37
Aleksandrów	18	18	18	18	18	19	19
Czerniewice	16	16	16	14	16	20	20
Drzewica	24	24	27	27	25	26	27
Inowódz	49	50	52	57	63	65	66
Lubochnia	11	13	13	13	15	20	20
Mniszków	21	21	32	29	31	34	34
Poświętne	25	28	28	25	29	29	29
Przedbórz	32	32	33	30	31	33	32
Rzeczyca	28	32	34	32	32	33	34
Sławno	24	24	24	25	26	26	26
Sulejów	23	26	26	31	32	33	35
Tomaszów Mazowiecki	25	25	25	25	25	25	27
Wielgomłyn	38	38	39	41	42	42	43
Wolbórz	40	41	46	49	50	48	51
Opoczno (obszar wiejski)	25	25	28	25	25	25	27
Średnia dla gmin LGD	27	28	29	29	31	32	33

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Teren LGD w 2021 roku zamieszkiwało w sumie 2769 osób bezrobotnych, z czego 1359 to bezrobotni mężczyźni, a 1410 to bezrobotne kobiety. W porównaniu z rokiem 2015 osób bez pracy ubyło o 32%, jak wynika z danych największy spadek nastąpił jednak między rokiem 2015 a 2017. Najwięcej bezrobotnych aktualnie zamieszkuje gminę Sulejów – 446 osób, najmniej gminę Poświętne – 61 osób. Największy spadek bezrobocia nastąpił na przestrzeni 6 lat w gminach Czerniewice i Wolbórz, dwukrotnie zmniejszyła się tam liczba mieszkańców bez pracy. Najmniejszy spadek zanotowano w gminie Lubochnia, około 31%.

Tabela 11. Bezrobotni zarejestrowani ogółem.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
województwo łódzkie	109510	91041	72662	66036	58722	67812	60902
Aleksandrów	142	138	97	93	75	87	91
Czerniewice	235	191	131	142	110	127	117
Drzewica	470	390	269	266	248	297	282
Inowódz	176	181	123	123	133	136	116
Lubochnia	308	246	203	228	220	245	214
Mniszków	134	112	87	89	80	97	92
Poświętne	90	74	50	42	47	62	61
Przedbórz	493	418	381	326	310	335	298
Rzeczyca	192	143	113	95	96	118	105
Sławno	256	211	162	147	135	195	170
Sulejów	722	610	461	462	380	476	446

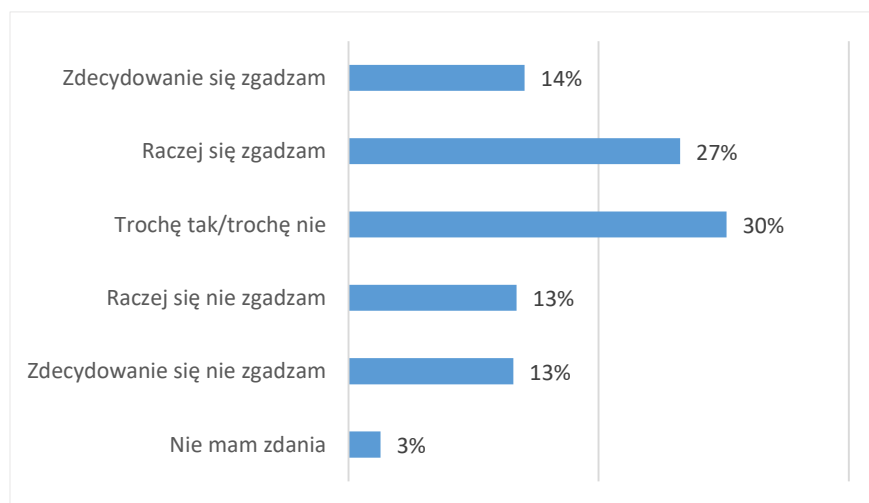
Tomaszów Mazowiecki	462	384	338	314	275	338	282
Wielgomłynny	155	119	100	83	66	81	78
Wolbórz	258	214	164	146	123	143	128
Opoczno (obszar wiejski)	0	0	0	0	291	327	299
Średnia dla gmin LGD	273	229	179	170	173	204	185

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

5.2. Opinie i potrzeby mieszkańców obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju

Opinie ankietowanych na tematach warunków życia w gminie są bardzo zróżnicowane. Jedynie 41% mieszkańców uważa, że gmina jest dobrym miejscem do życia, a 14% osób zdecydowanie się z tym stwierdzeniem zgadza. „Trochę tak/trochę nie” to odpowiedź, którą udzieliło 30% ankietowanych. Jedna czwarta mieszkańców (26%) nie uważa gminy jako miejsca, w którym może realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby. Nie ma zdania 3% ankietowanych.

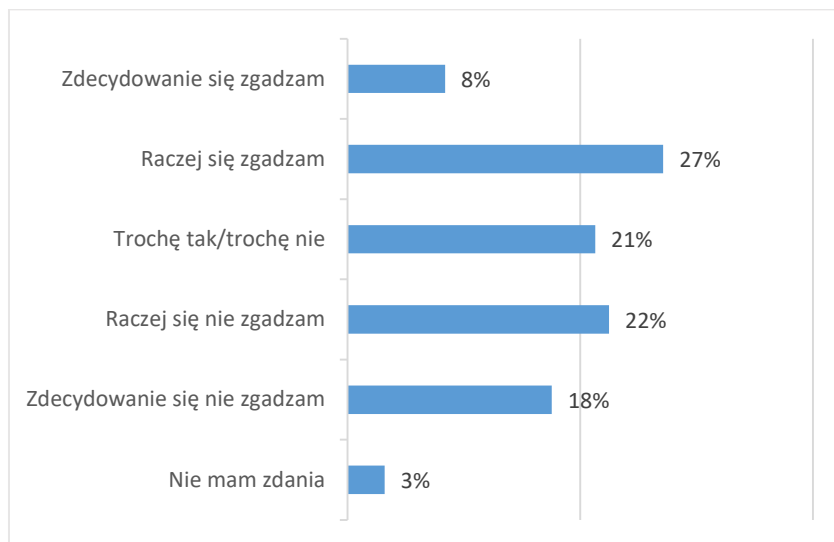
Wykres 2. *W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?*

Źródło: badania własne

Również w odpowiedziach na pytanie o poprawę warunków do życia w ostatnich latach społeczność LGD była bardzo podzielona. Ze stwierdzeniem „w ostatnich latach warunki do życia w mojej gminie poprawiły się” zgadza się 35% ankietowanych. Niezdecydowanych jest 21%, nie zgadza się aż 40%, przy czym 18% jest w tej kwestii stanowcza. Nie ma zdania na ten temat jedynie 3% ankietowanych.

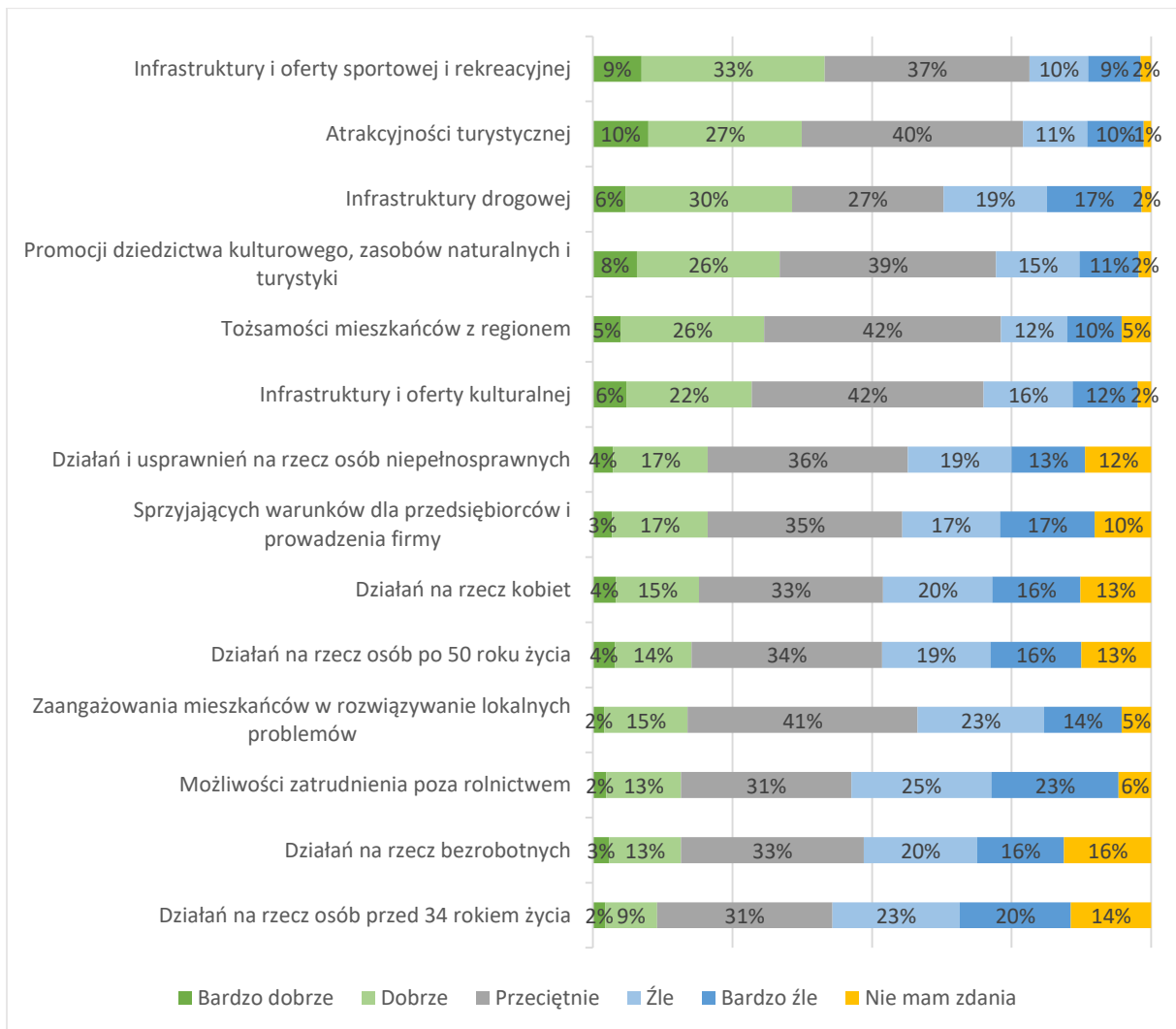
Wykres 3. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnich latach (od 2016 roku) warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”?

Źródło: badania własne

Mieszkańcy gmin należących do LGD mieli okazję ocenić działania swojej gminy w poszczególnych wymiarach. Najgorzej zostały ocenione oferowane przez gminy możliwości zatrudnienia poza rolnictwem, negatywnie ocenia je aż 48% badanych. Nieprzychylnie wypowiedzi pojawiły się także w kwestiach działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia (43% negatywnych odpowiedzi), działań na rzecz bezrobotnych (36% negatywnych odpowiedzi) oraz działań na rzecz osób po 50 roku życia (35% negatywnych odpowiedzi). Najlepiej ocenione zostały działania związane z infrastrukturą i ofertą sportową i rekreacyjną (42% pozytywnych odpowiedzi), atrakcyjność turystyczna (37 % pozytywnych odpowiedzi) oraz infrastruktura drogowa (36% pozytywnych odpowiedzi).

Wykres 4. Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:

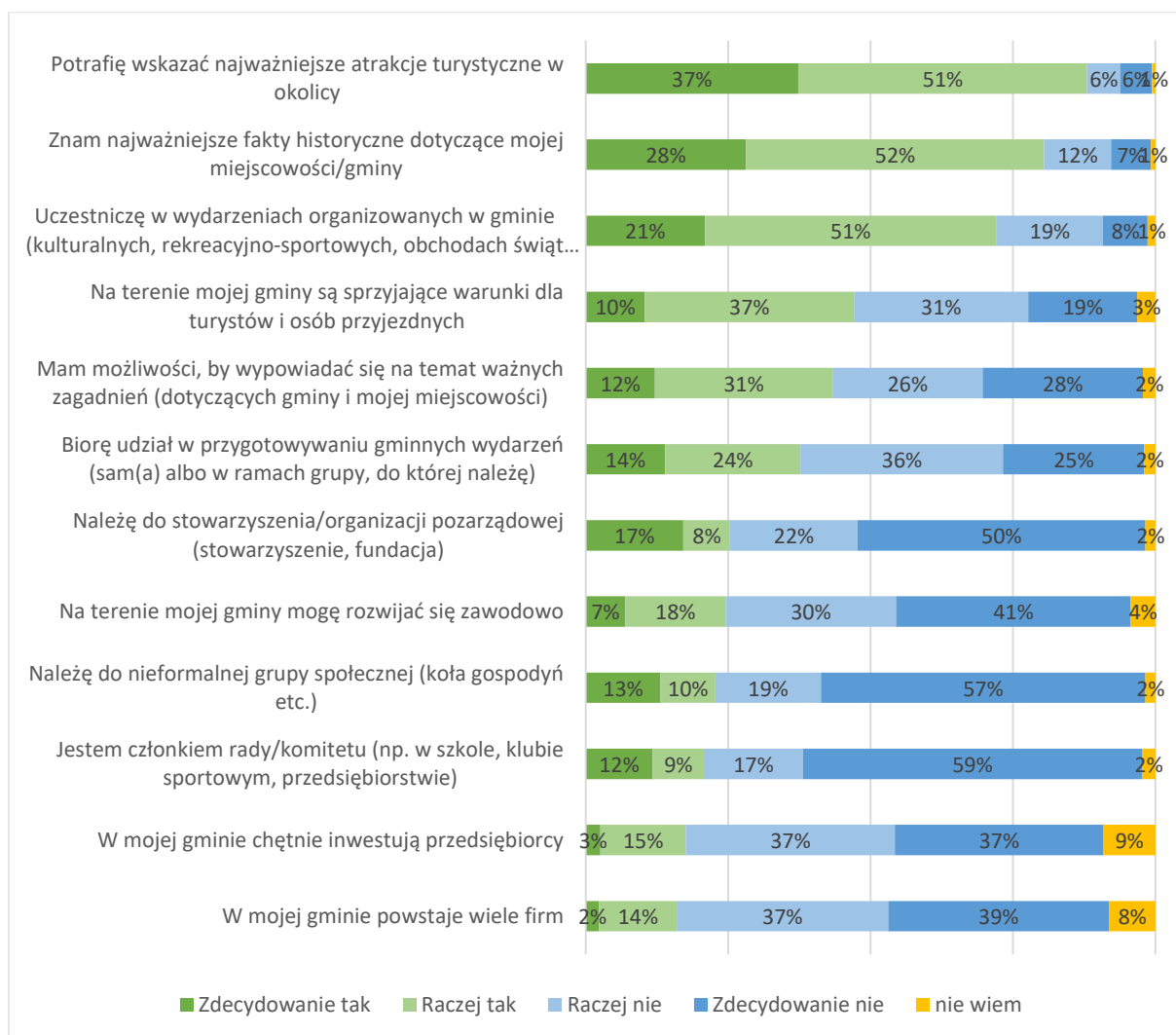

Źródło: badania własne

Mieszkańcy LGD najlepiej oceniają swoją wiedzę na temat najważniejszych atrakcji turystycznych w swojej okolicy (88% badanych ocenia je pozytywnie) oraz wiedzę na temat faktów historycznych dotyczących gminy (80% badanych ocenia je pozytywnie). Najgorzej wypadło uczestnictwo w radach i komitetach szkolnych, sportowych, czy przedsiębiorczych (76% negatywnych odpowiedzi), uczestnictwo w nieformalnych grupach społecznych (76% negatywnych odpowiedzi), a także ocena inwestycji przedsiębiorczych w gminie (74% negatywnych odpowiedzi) oraz dynamika powstawania firm (76% negatywnych odpowiedzi).

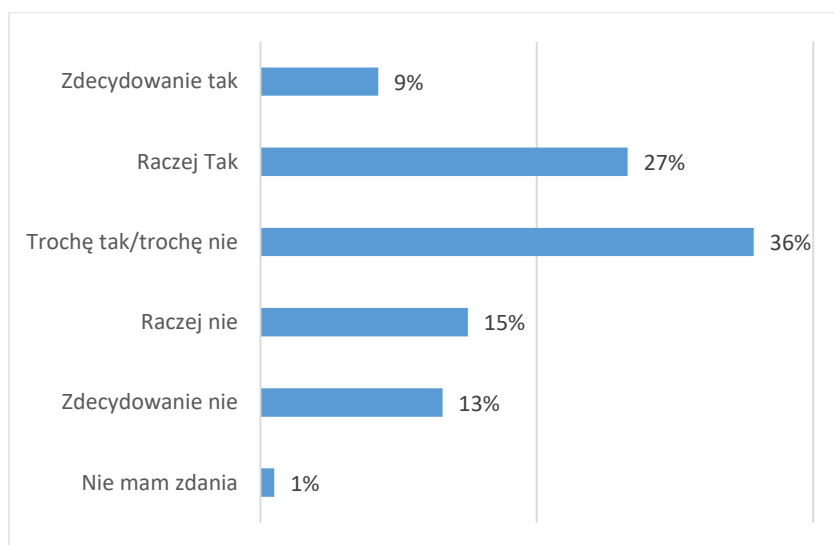
Wykres 5. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń:

Źródło: badania własne

Na pytanie „Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?” 36% badanych odpowiedziało twierdząco, a kolejne 36% nie było zdecydowanych w tej kwestii. Aż 28% mieszkańców nie jest zadowolona z warunków życia w gminie, z czego 13% jest w tym zdaniu stanowcza.

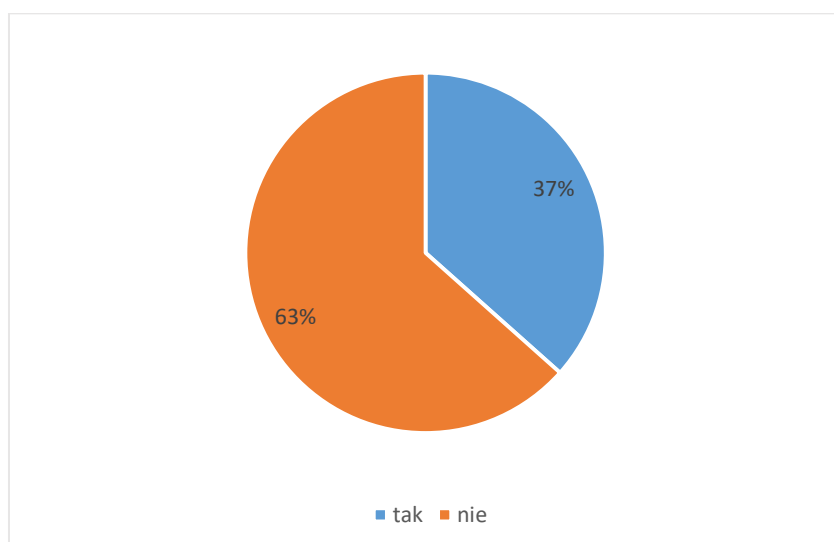
Wykres 6. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?

Źródło: badania własne

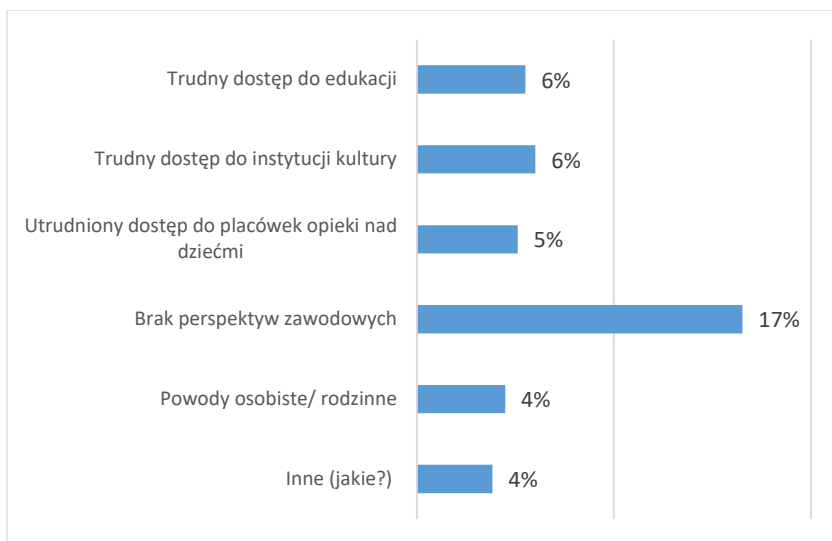
Aż 37% mieszkańców rozważa zmianę miejsca zamieszkania. Jednym z najczęściej powtarzających się powodów tych rozważań jest brak perspektyw zawodowych w gminie (17% odpowiedzi). Mieszkańców do wyprowadzki motywuje także trudny dostęp do instytucji kultury (6% odpowiedzi) oraz trudny dostęp do edukacji (6% odpowiedzi). W ankietach powtarzał się także argument dotyczący utrudnionego dostępu placówek opieki nad dziećmi (5% odpowiedzi).

Wykres 7. Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?

Źródło: badania własne

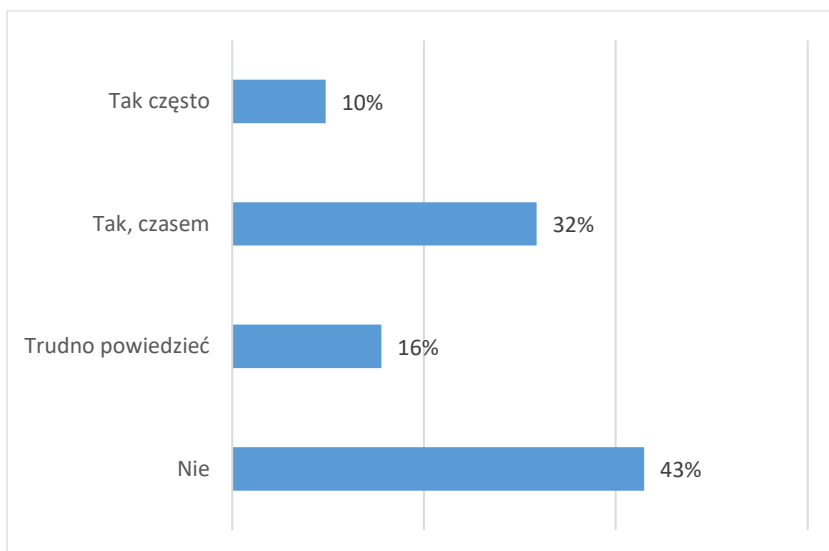
Wykres 8. Jakie są powody?

Źródło: badania własne

Mniej niż połowa mieszkańców (42%) osobiście korzystała z infrastruktury finansowanej ze środków unijnych, z czego co dziesiąty ankietowany (10%) korzysta z tych obiektów często. Niemal połowa mieszkańców (43%) nigdy nie korzystała z takiej infrastruktury, a 16% nie jest w stanie odpowiedzieć na to pytanie.

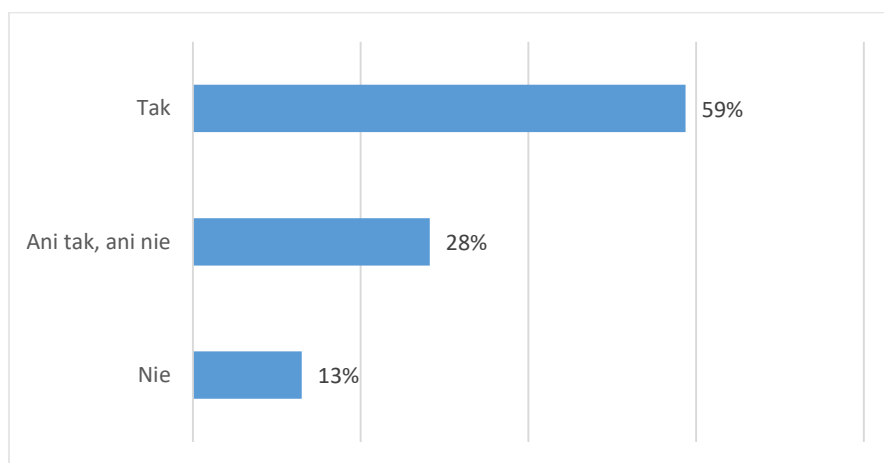
Wykres 9. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych, poczynwszy od 2016 r.?

Źródło: badania własne

Znaczna część mieszkańców (59%) uważa, że projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców, 28% ankietowanych twierdzi, że mieszkańcy są wobec tej sprawy obojętni, a 13% uważa, że projekty te nie są popularne wśród mieszkańców.

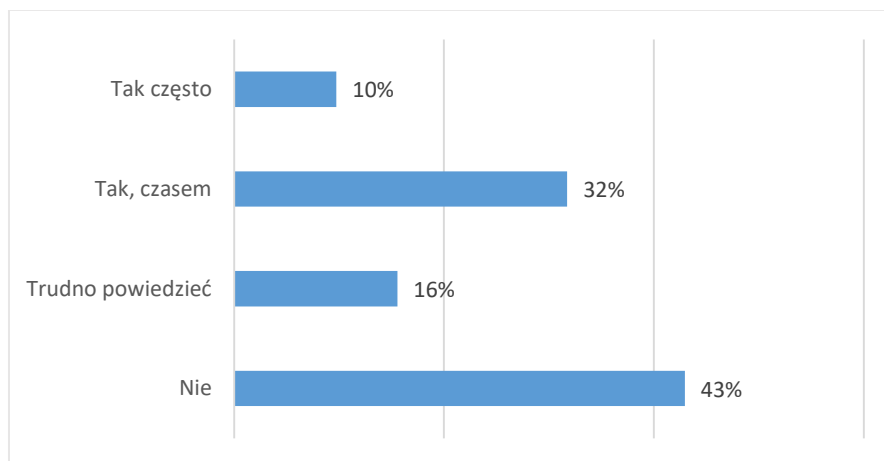
Wykres 10. Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Źródło: badania własne

Osobiście ze szkoleń, spotkań i festynów finansowanych ze środków unijnych korzystało 42% badanych, a co dziesiąty ankietowanych uczestniczył w wydarzeniach często. Aż 43% nigdy nie uczestniczyło w takich projektach, a 16% osób nie jest w stanie stwierdzić, czy w takich wydarzeniach brała udział.

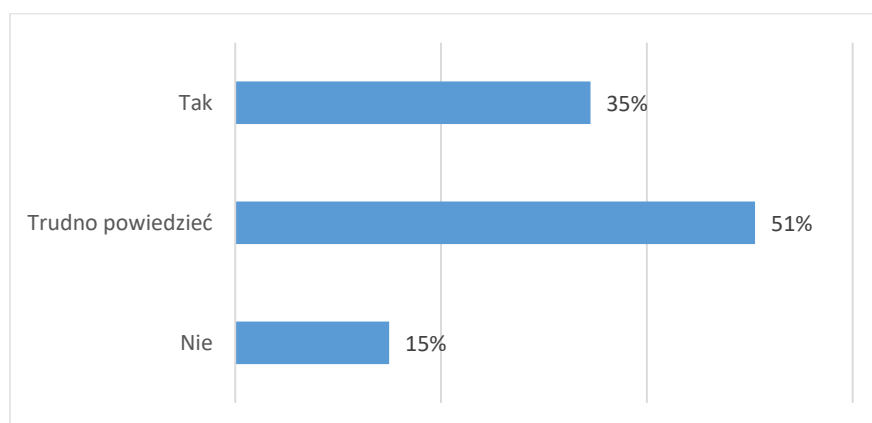
Wykres 11. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?

Źródło: badania własne

Według 35% badanych projekty opisane powyżej cieszą się zainteresowaniem mieszkańców, ponad połowa respondentów nie jest w stanie stwierdzić, czy szkolenia, spotkania i festyny finansowane ze środków unijnych cieszą się zainteresowaniem. O małej popularności wydarzeń tego typu przekonanych jest 15% badanych.

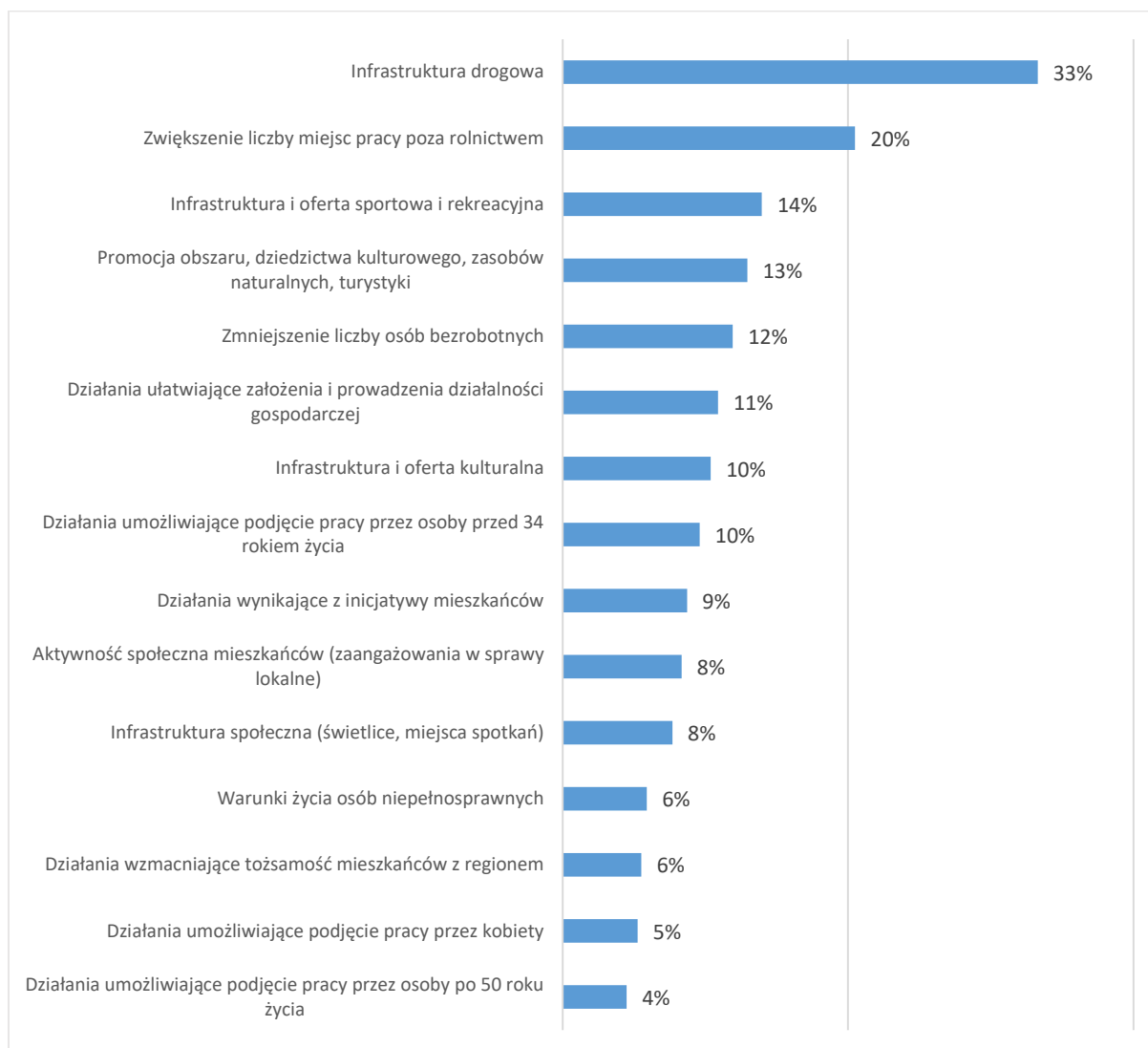
Wykres 12. Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Źródło: badania własne

Badani dostali możliwość hipotetycznego rozdystrybuowania dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. W pierwszej kolejności większość mieszkańców dofinansowałaby inicjatywy prowadzące do polepszenia infrastruktury drogowej (33%). Następnie środki przeznaczyliby na zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem (20%) oraz działania związane z infrastrukturą sportową i rekreacyjną (14%). Mniej nagłącą, choć wciąż istotną, potrzebą jest dla mieszkańców promocja obszaru i turystyki, 13% mieszkańców ulokowałaby tam dodatkowe środki. Ankietowani dofinansowaliby także działania zmniejszające liczbę osób bezrobotnych (12%) oraz działania ułatwiające założenie i prowadzenie działalności gospodarczej (11%). Mniej badanych opowiedziało się za przeznaczaniem funduszy na działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety (5%) oraz osoby po 50 roku życia (4%).

Wykres 13. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?

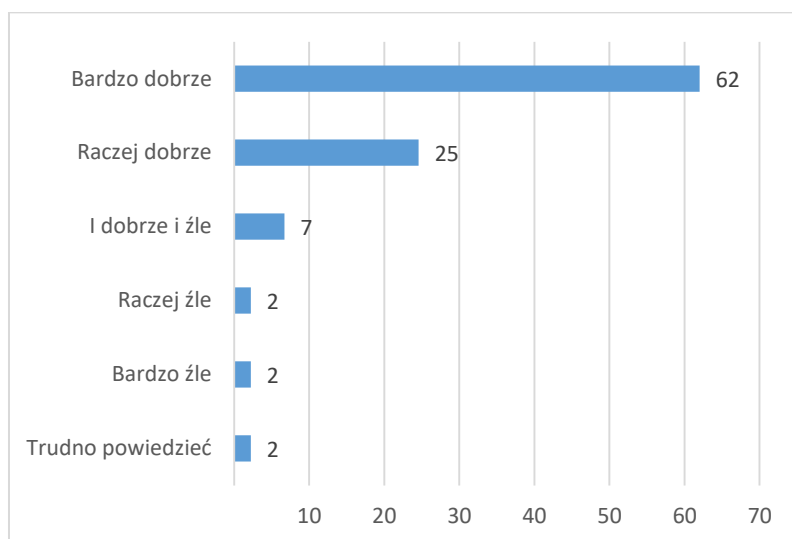
Źródło: badania własne

5.3. Funkcjonowanie LGD

Ocena pracy biura

W ocenie ogólnej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania zanotowano jedynie 4% negatywnych opinii. Większość respondentów oceniają funkcjonowanie LGD pozytywnie, przy czym znaczna większość (62%) ocenia funkcjonowanie bardzo dobrze, a mniejszość (25%) raczej dobrze. I dobrze i źle ocenia LGD 7%.

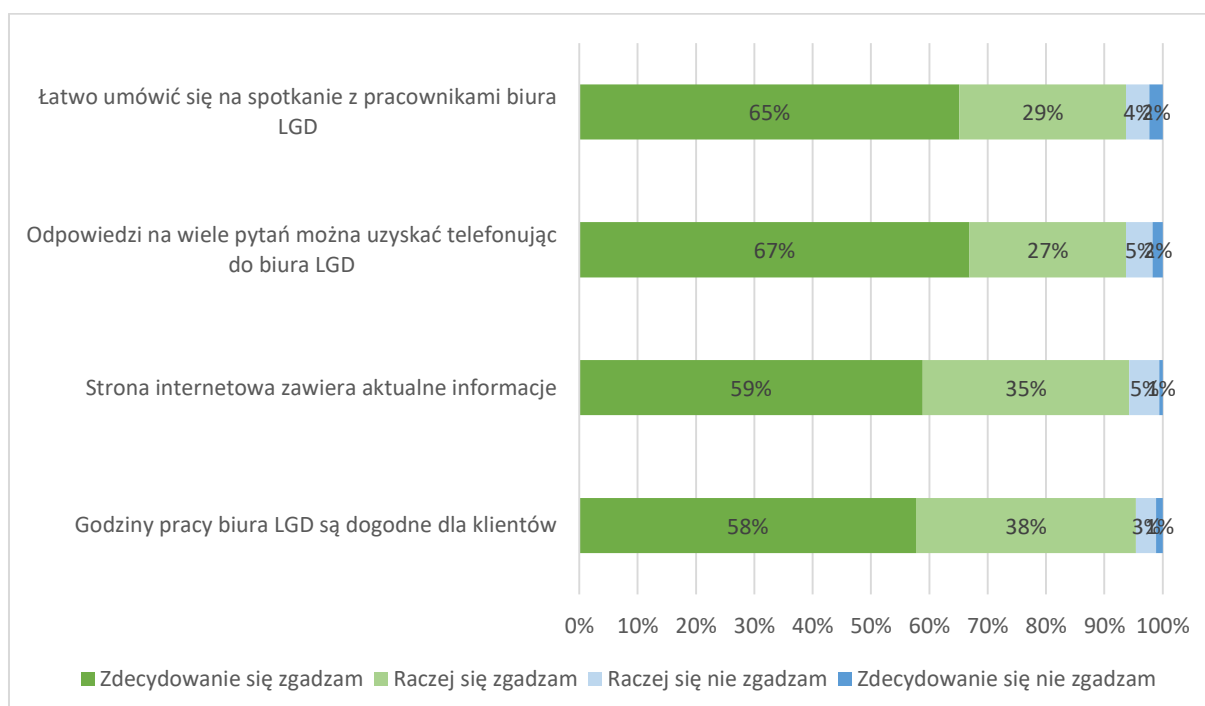
Wykres 14. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa:

Źródło: badania własne

Respondenci mieli także możliwość ocenić poszczególne aspekty funkcjonowania biura. W każdym z obszarów pojawiły się pojedyncze negatywne odpowiedzi, jednak znaczna większość bardzo pozytywnie ocenia łatwość umówienia się z pracownikami biura, rozmowy telefoniczne z pracownikami, aktualność strony internetowej, czy godziny pracy biura.

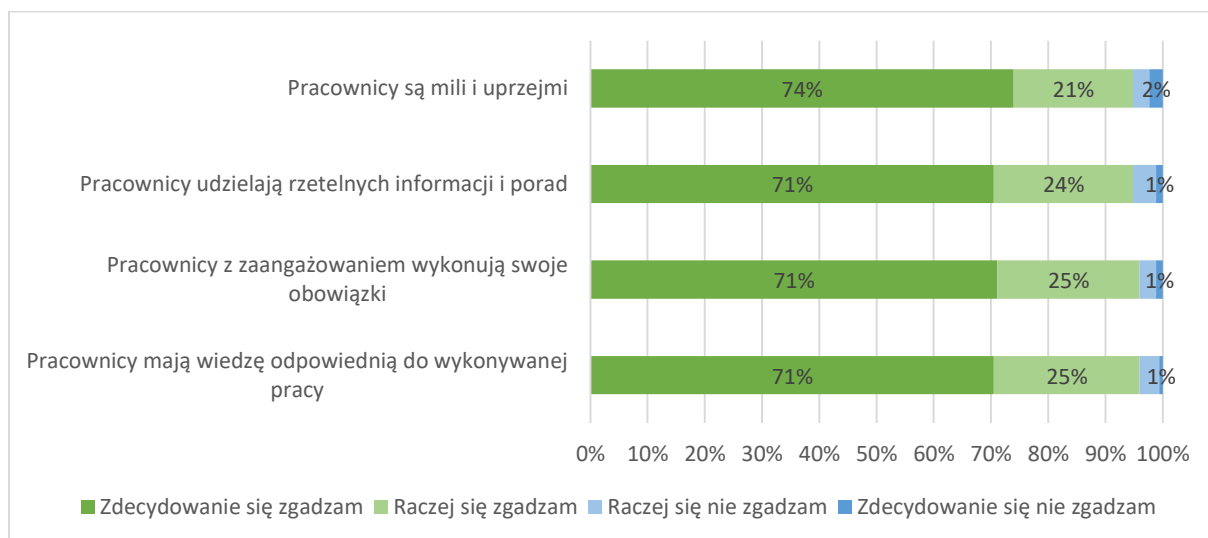
Wykres 15. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD

Źródło: badania własne

Pracownicy Biura LGD są mili i uprzejmi, udzielają rzetelnych porad, z zaangażowaniem wykonują swoje obowiązki i mają wiedzę odpowiednią do wykonywanej pracy - tak uważa większość ankietowanych.

Wykres 16. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD

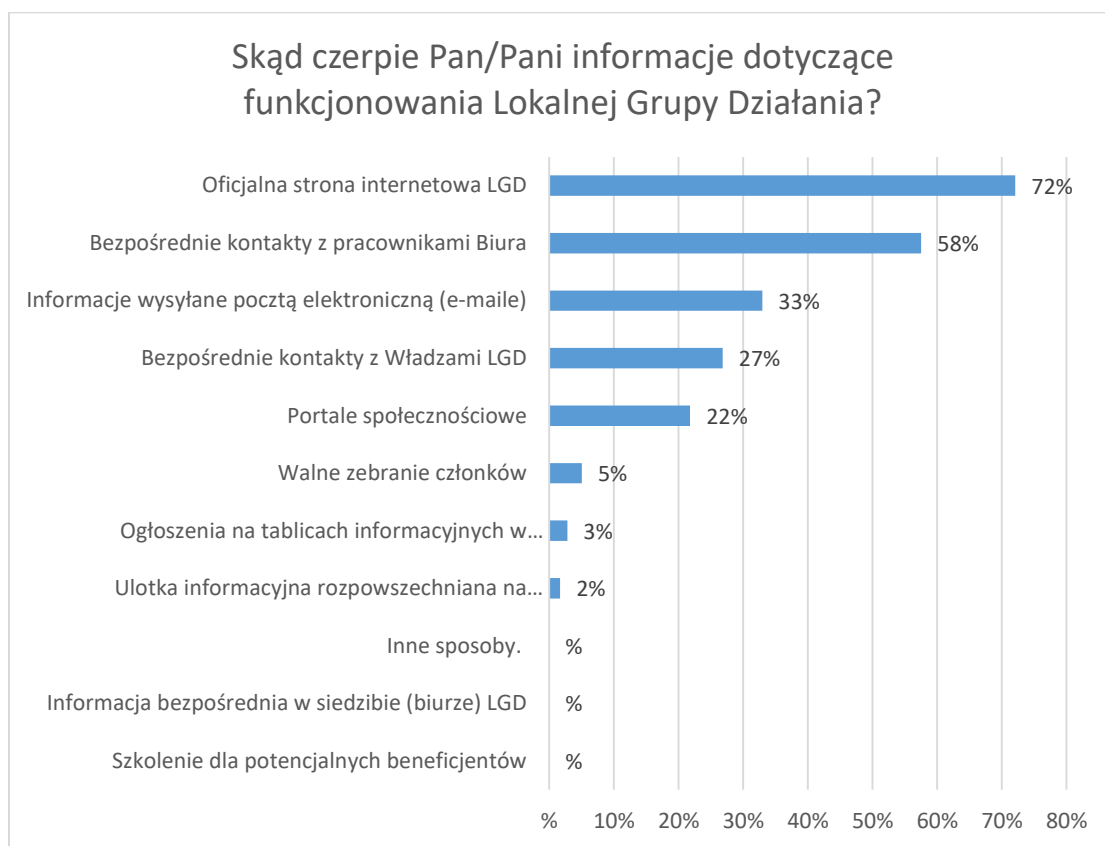

Źródło: badania własne

Większość zapytanych, informacje na tematy funkcjonowania Stowarzyszenia Dolina Pilicy czerpie ze strony internetowej LGD. Drugim najczęstszym źródłem informacji są bezpośrednie kontakty z pracownikami biura, a trzecim informacje wysyłane za pośrednictwem poczty elektronicznej. Znaczna część respondentów czerpie wiedzę poprzez bezpośrednie kontakty z władzami LGD (27%). Z portali społecznościowych, jako źródła informacji o LGD korzysta 22% badanych. Mniej osób czerpie wiedzę z walnych zebrań członków (5%) oraz ogłoszeń na tablicach informacyjnych (3%).

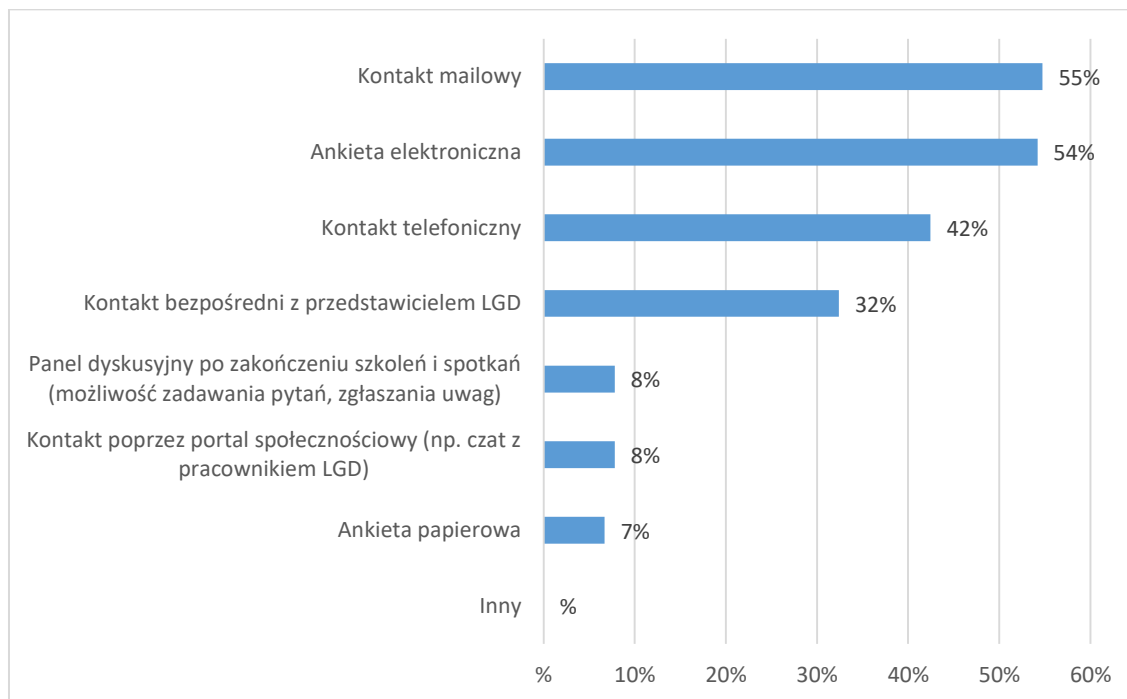
Wykres 17. Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania?

Źródło: badania własne

Mieszkańcy zostali zapytani także o preferowany kanał przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD. Kontakt mailowy był odpowiedzią, która pojawiała się najczęściej (55%). Mieszkańcy chętnie kontaktowaliby się także przez ankietę elektroniczną (54%) oraz telefon (42%). Stosunkowo dużo osób wybrało także kontakt bezpośredni z przedstawicielami LGD (32%).

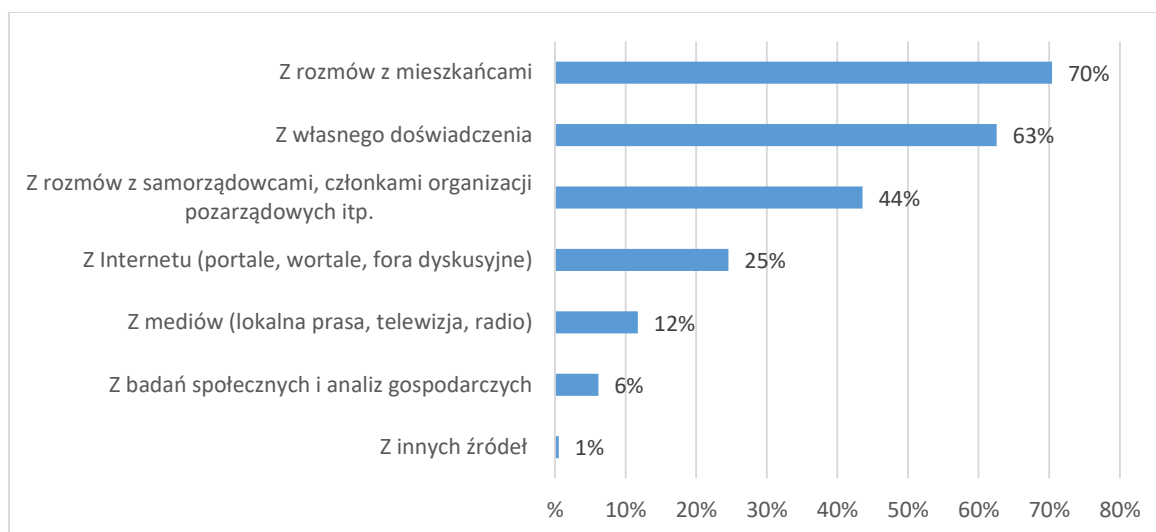
Wykres 18. Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni?

Źródło: badania własne

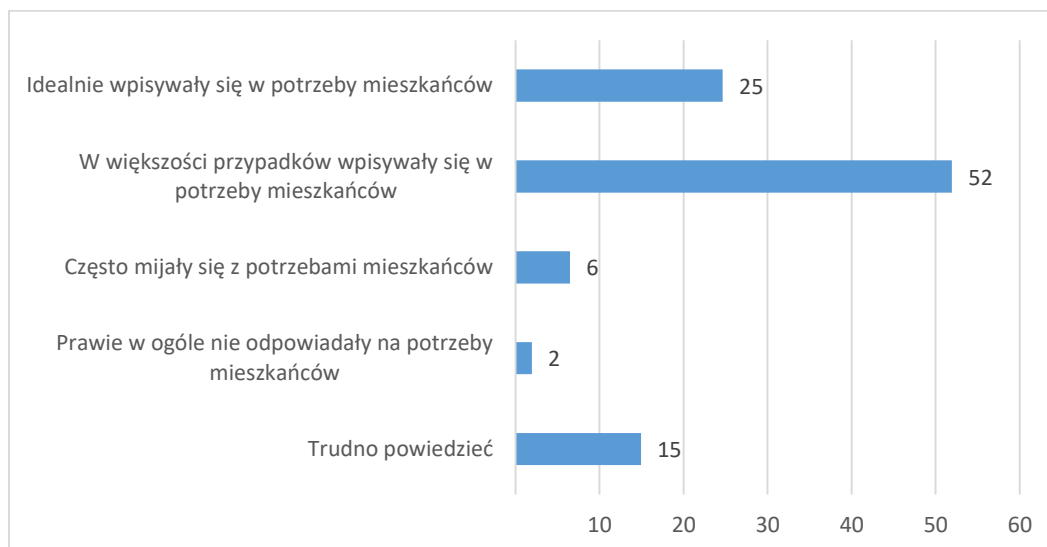
Źródłem informacji o potrzebach mieszkańców są dla potencjalnych beneficjentów głównie rozmowy z mieszkańcami, tak odpowiedziało 70% respondentów. Wiedzę na temat problemów społecznych czerpią także z własnego doświadczenia (63%), z rozmów z samorządowcami (44%) oraz z internetu (25%) i mediów (12%).

Wykres 19. Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców?

Bardzo dobrze zostały ocenione również nabory wniosków ogłaszane przez LGD. Ich adekwatność wobec potrzeb mieszkańców oceniana jest przez 77% respondentów pozytywnie. Negatywnie oceniło je 8%, a 15% nie potrafiło ocenić.

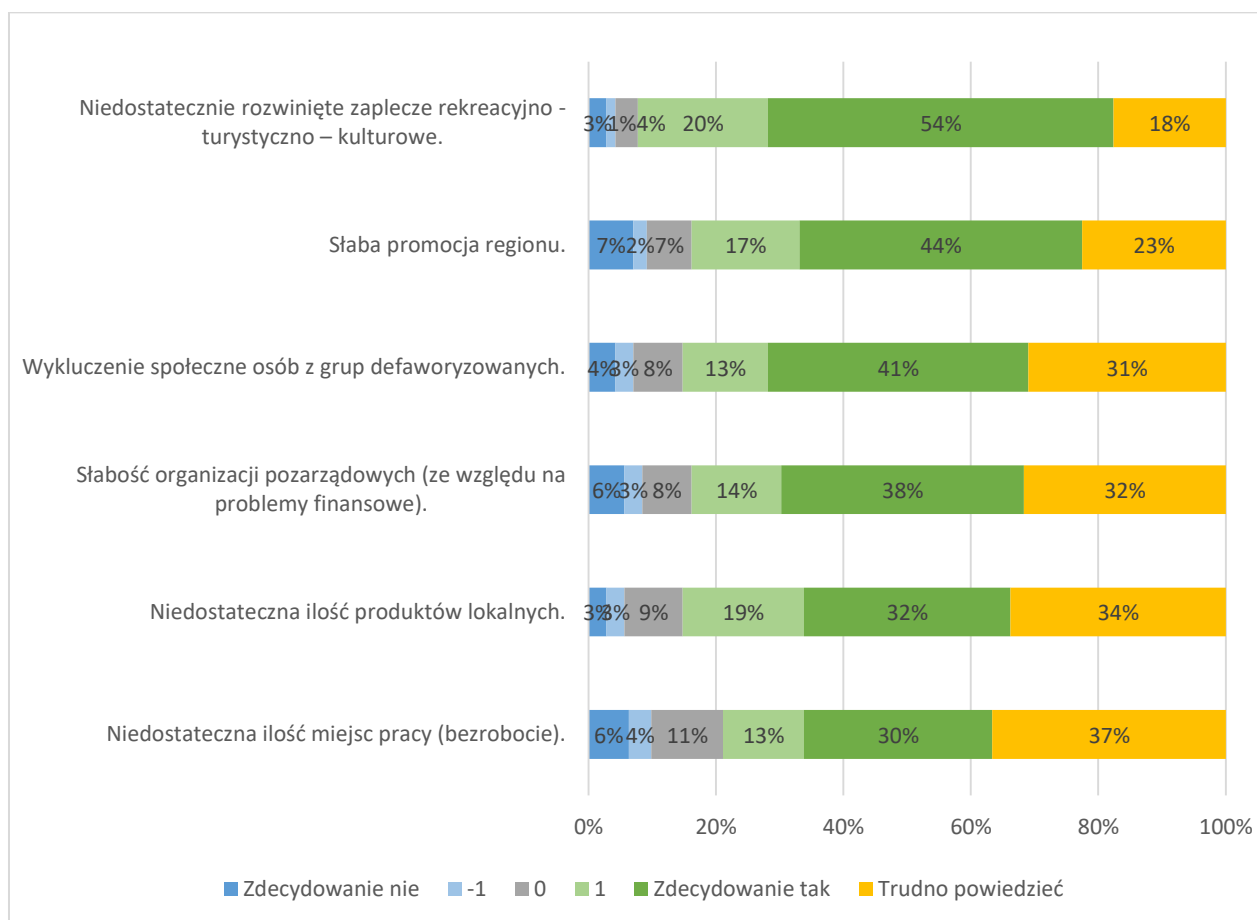
Wykres 20. Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?

Źródło: badania własne

Prawie trzy czwarte badanych jest zdania, że działania LGD przyczyniły się do poprawy infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej i kulturalnej. Wyraźnie ponad połowa ankietowanych uznała, że działania Stowarzyszenia miały wpływ na promocję regionu. Podobne opinie wyrażano w stosunku do działań na rzecz grup defaworyzowanych oraz wspierania organizacji pozarządowych. Mimo zdecydowanych działań LGD w zakresie marki lokalnej zakres wsparcia produktów lokalnych oceniono poniżej oczekiwań, podobnie zresztą jak w kwestii zwiększania liczby miejsc pracy.

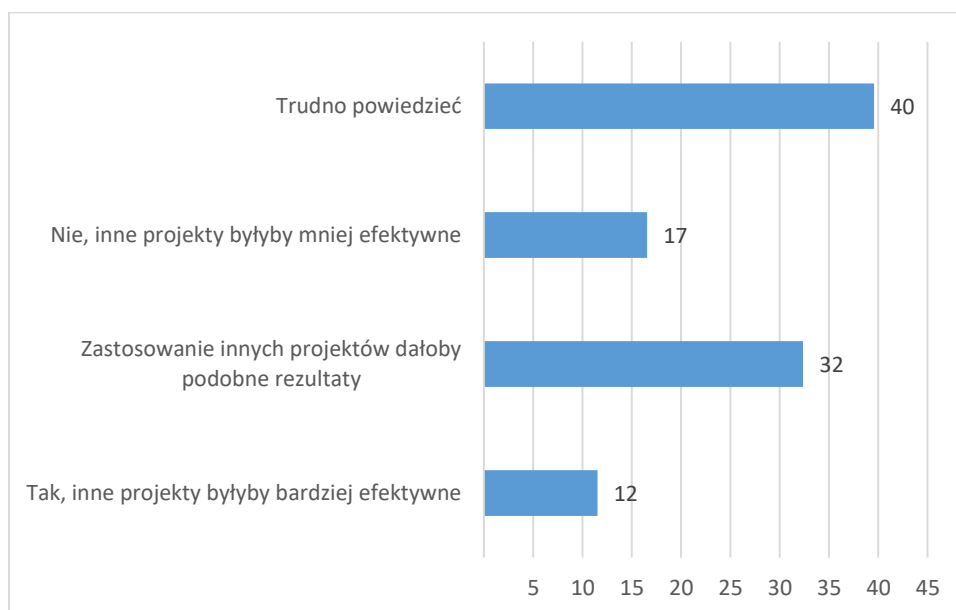
Wykres 21. Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z potrzebą:?

Źródło: badania własne

Co trzeci badany (32%) uważa, że zastosowanie innych projektów dałoby podobne rezultaty, a 12%, że inne projekty lepiej wpisywałyby się w problematykę gminy. 17% ankietowanych twierdzi, że inne projekty byłyby mniej efektywne, a 40% nie jest w stanie zająć stanowiska w tej kwestii.

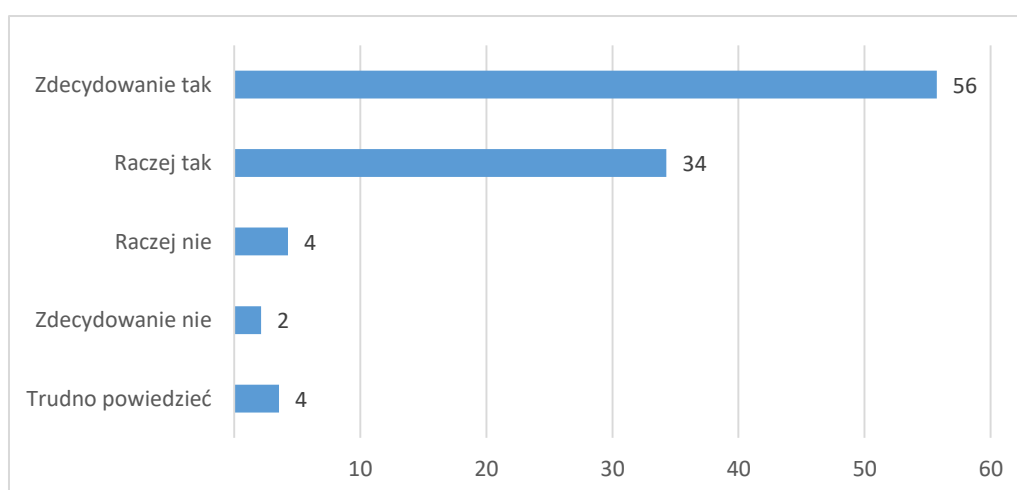
Wykres 22. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?

Źródło: badania własne

Według większości (90%) ankietowanych osób środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie, z czego 56% ankietowanych jest w tej kwestii zdecydowanych. Innego zdania jest 6% ankietowanych, 4% nie potrafi stwierdzić.

Wykres 23. Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?

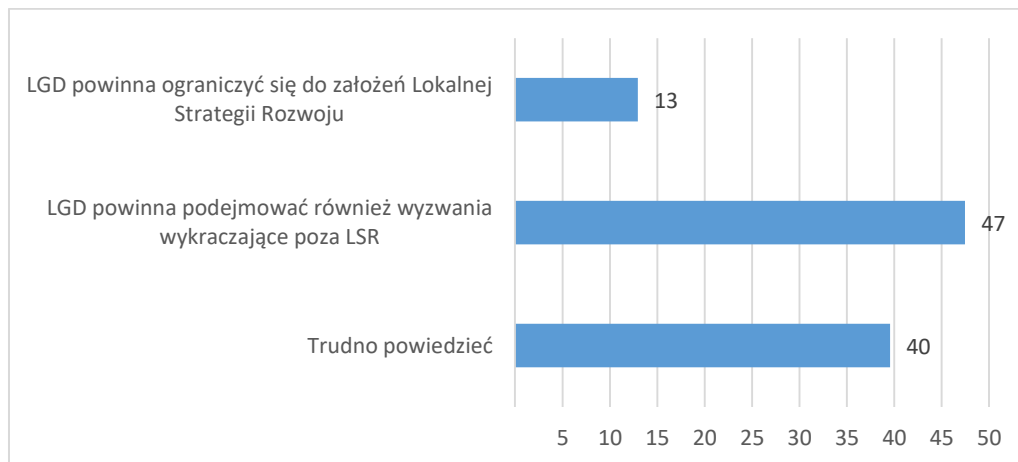

Źródło: badania własne

„LGD powinna podejmować dodatkowe działania, wykraczające poza obszar LSR, aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD” – tak uważa 47%

mieszkańców. Za ograniczeniem się do zadań wyznaczonych w LSR jest 13% badanych, aż 40% nie jest w stanie stwierdzić.

Wykres 24. Czy Pana(i) zdaniem LGD powinna podejmować dodatkowe działania aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD?

Źródło: badania własne

Doradztwo biura LGD

LGD świadczy indywidualne, bezpłatne usługi doradcze. W latach 2016 – 2021 usługi doradcze w zakresie spotkań indywidualnych otrzymało ogółem 401 podmiotów (z czego 142 to osoby fizyczne, a 259 to instytucje).

Duże zainteresowanie doradztwem wynika z tego, że można za nie otrzymać dodatkowe punkty w ramach lokalnych kryteriów wyboru. Wnioskodawca otrzymuje punkty jeśli korzystał z bezpośredniego doradztwa pracowników biura LGD przed złożeniem wniosku (kontakt osobisty). Warunkiem uznania usługi za doradztwo w zakresie sporządzania wniosku o przyznanie pomocy, a tym samym uzyskania dodatkowych punktów, jest praca z doradcą nad wnioskiem o przyznanie pomocy, który wypełniony został przez wnioskodawcę. Dzięki temu rozwiązaniu wnioski składane do LGD są znacznie lepszej jakości i dają większą szansę na realizację i końcowe rozliczenie.

Zgodnie z zapisami strategii, w założonym planie komunikacji, bezpośrednio po świadczonej usłudze doradczej prowadzone są badania satysfakcji. Wyniki satysfakcji są bardzo wysokie. Wskaźniki usług doradczych oceniane są jako: bardzo dobre. Badani wskazują, że treści przekazywane są w prosty, przejrzysty oraz rzeczowy sposób. Przydatność pozyskanych informacji przez wnioskodawców uzyskało najwyższe oceny. Jak również ocena udzielonego doradztwa w przeważającej ilości uzyskało ocenę bardzo dobrą.

Tabela 12. Doradztwo w liczbach

	Indywidualne doradztwo (liczba podmiotów, którym udzielono doradztwa)
2016	0
2017	139
2018	98
2019	95
2020	32
2021	37
suma	401

Źródło: dane LGD

Plan komunikacji i plan szkoleń

W latach 2016-2021 zorganizowano 18 szkoleń, co przekłada się na 144 osobodni. Szkolenia kierowane do wewnątrz organizacji pozwalały pracownikom biura, członkom Rady i członkom Zarządu sprawniej wykonywać swoje zadania. Szkolenia dotyczyły wdrażania LSR, oceny i wyboru wniosków, zasad ubiegania się o granty, zasad wypełniania dokumentacji, zasad przygotowania i opracowywania biznesplanów dla operacji związanych z podejmowaniem lub rozwijaniem działalności gospodarczej.

Tabela 13. Szkolenia

	Szkolenia zrealizowane (osobodni)
2016	30
2017	81
2018	20
2019	7
2020	6
2021	0
suma	144

Źródło: dane LGD

Lokalna Grupa Działania prowadziła zróżnicowane działania komunikacyjne, docierając do różnych grup odbiorców. Głównym celem planu komunikacji w latach 2016 -2020 było systematyczne informowanie lokalnej społeczności o zasadach przyznawania dofinansowania. W ramach planu komunikacji LGD prowadziła spotkania i szkolenia dotyczące ogłaszanych naborów wniosków. Tego typu spotkania pozwalały potencjalnym wnioskodawcom na zrozumienie zakresu konkretnego konkursu oraz zasad ubiegania się o

wsparcie. Istotnym celem było również utrzymanie dobrego wizerunku i rozpoznawalności LGD, budowanie marki Stowarzyszenia.

Do realizacji powyższych celów LGD wykorzystano cały arsenał narzędzi komunikacyjnych.

W celu promocyjnym organizowano dużo spotkań, imprez lokalnych, konkursów o tematyce regionalnej, które zarazem promowały markę Stowarzyszenia. Brano udział w wielu konferencjach, rokrocznie w targach turystycznych krajowych i międzynarodowych. Przy okazji imprez lokalnych promowano LGD na stoiskach promocyjnych. Przygotowano ulotkę informacyjną (1000 szt.), naklejki (5000 szt.) i specjalne etykiety (1000 szt.) i torby z nadrukiem, które promowały obszar i działanie LGD. Jednocześnie rokrocznie z dużą częstotliwością (ok. 10 – 17 razy) organizowano warsztaty kulinarne i artystyczne, które aktywizowały mieszkańców, a zarazem promowały działalność Stowarzyszenia. Łącznie zrealizowano 50 warsztatów.

Korzystano z mediów elektronicznych i tradycyjnych. Systematycznie zamieszczano artykuły na stronie internetowej LGD oraz stronach urzędów gmin. Z przygotowywanych operacji, zamieszczano informacje na stronie internetowej LGD oraz mediach społecznościowych, których zasięg jest ogólnopolski.

Do zbadania efektywności działań informacyjnych i konsultacyjnych wykorzystywano ankiety elektroniczne i papierowe. Bieżąca analiza ich wyników pozwalała na dopasowanie jakości i intensywności działań komunikacyjnych do potrzeb mieszkańców.

Funkcjonowanie organów – Zarząd, Rada, Walne Zebranie Członków

Stowarzyszenie LGD Dolina Pilicy liczy 152 członków indywidualnych i instytucjonalnych (stan na 7.12.2022 r.), w tym 15 osób pochodzi z sektora publicznego, 30 osób z sektora społecznego, 37 członków to przedsiębiorcy i 61 osoby to mieszkańcy regionu. Ponadto jest 9 członków spoza obszaru LGD.

W latach 2016 – 2021 piętnastoosobowy Zarząd spotkał się 38 razy. Odbyły się 3 spotkania Walnego Zgromadzenia Członków. Oprócz kwestii związanych z funkcjonowaniem i rozliczaniem Stowarzyszenia zebrania dotyczyły także aktualizacji LSR. Rada LGD spotykała się 29 razy.

Tabela 14. Zebrania organów LGD

	Posiedzenia Zarządu LGD	Posiedzenia Rady LGD	WZC
2016	5	0	1
2017	8	7	1
2018	7	8	0
2019	5	6	1

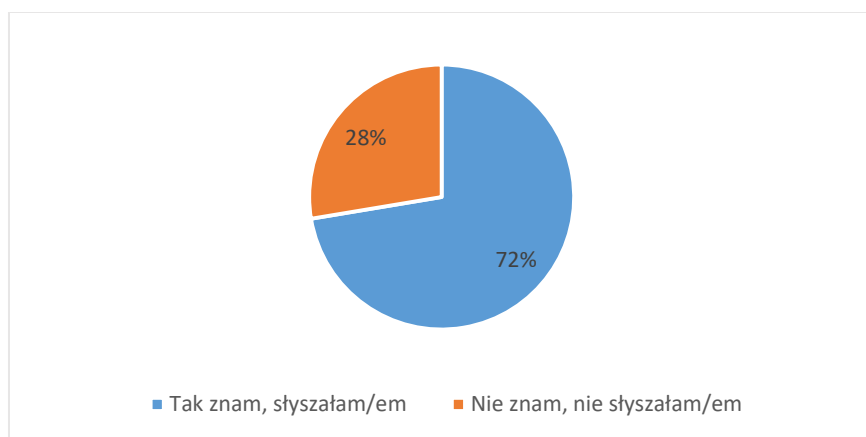
2020	5	3	0
2021	4	5	0
suma	34	29	3

Źródło: dane LGD

Rozpoznawalność LGD

Dzięki aktywnej realizacji planu komunikacji oraz szeroko zakrojonych naborach konkursowych oraz grantowych znajomość Stowarzyszenia jest bardzo szeroka. Prawie trzy czwarte respondentów potwierdziła, że zna Stowarzyszenie Dolina Pilicy.

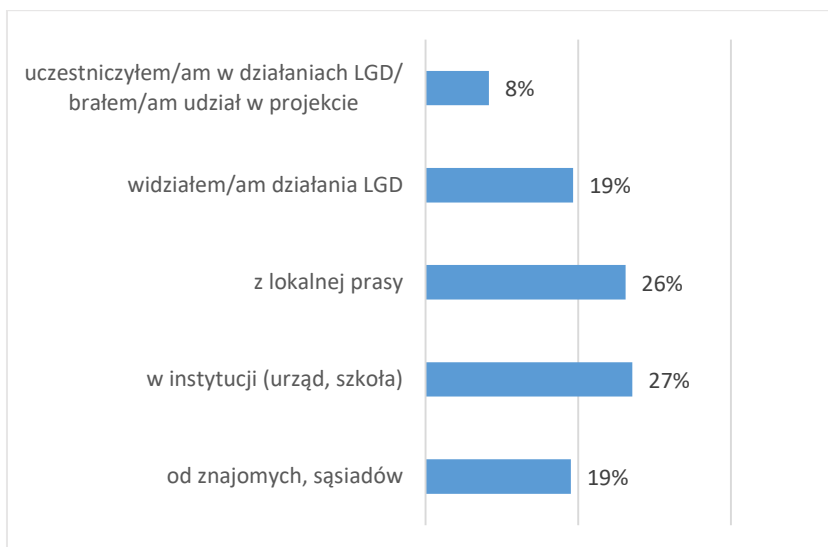
Wykres 25. Czy zna Pan/i Stowarzyszenie Dolina Pilicy?

Źródło: badania własne

Respondenci wskazywali, że znajomość LGD zawdzięczają instytucjom takim jak urzędy i szkoły, lokalnej prasie oraz znajomym i sąsiadom. Szczególnie ważne jest, że duża grupa ankietowanych uczestniczyła w działaniach LGD lub widziała takie działania.

Wykres 26. W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?

Źródło: badania własne

Inne działania LGD

Lokalna Grupa Działania Dolina Pilicy w okresie 2016 – 2021 prowadziła szeroką gamę aktywności promocyjno- informacyjnych oraz działań aktywizacyjnych. Nie sposób wymienić wszystkich inicjatyw i działalności. Do najważniejszych należy zaliczyć między innymi działania dotyczące aktywizacji, w ramach których zorganizowano przez LGD wiele warsztatów, konkursów, jak również spotkań, imprez rocznicowych i przedsięwzięć. Z dużą częstotliwością organizowano warsztaty kulinarne, artystyczne i informatyczne (10 - 17 warsztatów rocznie). Zorganizowano spotkania i wizyty studyjne w ramach poznawania dobrych praktyk. Oprócz działań aktywizacyjnych prowadzono działania wizerunkowo-promocyjne. Stowarzyszenie wdrożyło działania związane ze stworzoną marką lokalną Doliny Pilicy. Od 4 lat przedsiębiorcy mogą występować z wnioskami o możliwość stosowania na swoich produktach specjalnego logo - Dolina Pilicy. Organizowano rokroczne konferencje dotyczące marki lokalnej. Powołana Kapituła przyznawała wybranym przedsiębiorcom specjalne certyfikaty dające możliwość umieszczania na produktach logo - Dolina Pilicy. LGD promowała swój region i swoją działalność poprzez udział w międzynarodowej imprezie World Travel Show Międzynarodowe Targi Turystyczne w Nadarzynie.

Jednocześnie Stowarzyszenie brało udział w licznych spotkaniach i imprezach lokalnych i okolicznościowych (m. in. były to dożynki wojewódzkie w Walewicach pod Łowiczem, Jarmark średniowieczny na zamku Kazimierza Wielkiego w Inowłodzu, XIX Regionalny Konkurs Darcia Pierza, Lubocheński Jarmark Wielkanocny – Centrum Tradycji Kulinarnych).

W celu promocji swoich działań LGD umieszczała artykuły w prasie lokalnej o działaniach Stowarzyszenia i informujące o stanie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.

5.1. Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju

Realizacja rzeczowa

Realizacja rzeczowa przebiega zgodnie z planem. Większość wskaźników zrealizowana jest na poziomie podpisanych umów, a część jest już końcowo rozliczona. Największe wyzwanie to osiągnięcie wskaźników w zakresie podejmowania działalności gospodarczej oraz rozwój niekomercyjnej infrastruktury. Dodatkowe fundusze przekazane LGD spowodowały również zwiększenie poziomu wskaźników. Nabory ogłoszone i przeprowadzone w 2022 roku pozwalają przewidywać, że LSR zrealizowana zostanie w całości. Niemniej niepewność dotycząca sytuacji gospodarczej, zmian cen i dezaktualizacji kalkulacji powoduje, że zarówno przedsiębiorcy jak i samorzady mogą zrezygnować z realizacji operacji nawet takich, na które podpisana już została umowa. Długotrwałość procedury rozliczeniowej w Urzędzie Marszałkowskim sprawia, że w poniższej tabeli wciąż widnieją pozycje „do realizacji” mimo zakończenia prac nad projektem.

Tabela 15. Realizacja rzeczowa – stan na 31.12.2021 r.

Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Kod wskaźnika	Jednostka miary	Stan docelowy	Realizacja (%)	
					Umowy	Płatności
Rozwój miejsc rekreacji i wypoczynku	Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury rekreacyjnej	2.4 Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	63	68,25	61,9
		2.5 Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej			7,94	6,35
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			50,79	42,86
Rozwój obiektów	Liczba	-	szt.	5	100	40

kulturalnych w Krzętowie, Kruszynie, Smardzewicach, Pratkowicach, Karczowie	rozwiniętych obiektów kulturalnych	2.10 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego			20	0
		2.11 Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego			20	0
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			40	40
Rozwój infrastruktury turystycznej	Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury turystycznej i/lub okołoturystycznej	2.4 Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej			66,67	29,17
		2.5 Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	24	4,17	4,17
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			29,17	12,5
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	3.1/3.2 Liczba przygotowanych/zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	100	100
		3.3 Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby				

Wspieranie lokalnych twórców	Liczba wyposażonych bądź doposażonych lokalnych twórców	2.10 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	szt.	4	50	50
		2.11 Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	os.			
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.		50	50
Budowa, przebudowa, rewitalizacja, wyposażenie, oznakowanie obiektów dziedzictwa kulturowego w miejscowościach: Aleksandrów, Skotniki, Smardzewice, Rzeczycza, Łazy – Dąbrowa	Liczba zbudowanych, przebudowanych, zrewitalizowanych, wyposażonych, oznakowanych obiektów dziedzictwa kulturowego	-		5	20	20
		2.9 Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim			80	80
		2.10 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	szt.		0	0
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			60	60
Organizacja imprez lokalnych	Liczba zorganizowany	2.12 Liczba wydarzeń / imprez	szt.	51	94,12	21,57

	ch imprez lokalnych	2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			76,47	13,73
		4.4 Liczba konferencji/targów/prezentacji (poza terenem LGD) z udziałem przedstawicieli LGD			11,76	11,76
		-			5,88	11,76
		-			146,67	140
Opracowanie i wydanie materiałów promocyjnych	Liczba wydanych materiałów promocyjnych	2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	15	20	20
Popularyzacja innowacyjnych narzędzi promujących region	Liczba popularyzowanych innowacyjnych narzędzi promujących region	2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	2	100	100
Podejmowanie lub rozwój działalności gospodarczej	Liczba operacji polegających na utworzeniu bądź rozwinięciu przedsiębiorstwa	1.1 Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa			36,47	35,29
		1.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	85	17,65	14,12
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			54,12	49,41
Tworzenie lub rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego	Liczba powstałych bądź utrzymanych inkubatorów przetwórstwa lokalnego	1.9 Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego	szt.	1	100	100
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na				

		innowacje				
Podnoszenie kompetencji w ramach podejmowania lub rozwijania działalności gospodarczej	Liczba szkoleń podnoszących kompetencje w ramach podejmowania lub rozwijania działalności gospodarczej	2.1 Liczba szkoleń	szt.	1	100	100
Wspieranie/ aktywizowanie organizacji pozarządowych, grup inicjatywnych, grup nieformalnych	Liczba operacji wspierających organizacje pozarządowe, grupy inicjatywne, grupy nieformalne	-	szt.	53	0	0
		2.10 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego			96,23	73,58
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			73,58	50,94
Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw lokalnych, w tym wymiana doświadczeń, poznawanie dobrych praktyk, rozwój tożsamości	Liczba wydarzeń	-	szt.	32	0	0
		2.12 Liczba wydarzeń / imprez			115,63	62,5
		4.3 Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców			31,25	31,25
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			56,25	25
Działania wspierające grupy defaworyzowane	Liczba działań kierowanych do grup defaworyzowanych	-	szt.	79	89,87	89,87
		2.1 Liczba szkoleń			24,05	13,92
		2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			18,99	8,86

Źródło: dane LGD

Postęp finansowy

Realizacja budżetu odpowiada postępowi rzeczowemu. Jak widać w poniższej tabeli znaczące kwoty pozostały do realizacji jedynie w przypadku podejmowania działalności gospodarczej oraz infrastruktury. Ogłoszone i zrealizowane nabory pozwalają mieć uzasadnione przypuszczenie, że uda się w pełni zrealizować budżet. Oczywiście poziom niepewności istnieje do momentu ostatecznego rozliczenia wszystkich operacji.

Poniższa tabela pozwala również zaobserwować, na które przedsięwzięcia położono w strategii największy nacisk. Oczywiście ponad połowa budżetu musiała zostać przeznaczona na przedsiębiorczość. Dwie kolejne, porównywalne wartościowo pozycje to miejsca wypoczynku i niekomercyjna infrastruktura oraz aktywizowanie organizacji pozarządowych i grup nieformalnych.

Tabela 16. Postęp finansowy – stan na 31.12.2021 r.

	wypłacone	zakończony	pozostałe do realizacji
Rozwój miejsc rekreacji i wypoczynku	2 490 151,08	242 143,21	1 401 800,51
Rozwój infrastruktury turystycznej	254 375,95	187 929,68	724 170,61
Rozwój obiektów kulturalnych w Krzętowie, Kruszynie, Smardzewicach, Pratkowicach, Karczowie	194 631,13	198 752,71	0,00
Wspieranie lokalnych twórców	22 541,00	0,00	128 415,80
Budowa, przebudowa, rewitalizacja, wyposażenie, oznakowanie obiektów dziedzictwa kulturowego w miejscowościach: Aleksandrów, Skotniki, Smardzewice, Rzeczyca, Łazy –Dąbrowa	369 919,00	0,00	0,00
Organizacja imprez lokalnych	267 254,92	760 463,83	0,00
Opracowanie i wydanie materiałów promocyjnych	279 676,50	42 963,63	0,00
Popularyzacja innowacyjnych narzędzi promujących region	21 840,00	0,00	0,00
Podejmowanie lub rozwój działalności gospodarczej	4 997 260,00	835 757,00	3 369 677,60
Tworzenie lub rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego	500 000,00	0,00	0,00
Podnoszenie kompetencji w ramach podejmowania lub rozwijania działalności gospodarczej	3 200,00	0,00	1 496,36
Wspieranie/ aktywizowanie organizacji pozarządowych, grup inicjatywnych, grup nieformalnych	554 812,00	145 003,00	183 799,24
Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw lokalnych, w tym wymiana doświadczeń, poznawanie dobrych praktyk, rozwój tożsamości	205 154,65	207 911,35	0,00
Działania wspierające grupy defaworyzowane	129 250,45	67 742,55	0,00

Źródło: dane LGD

Opis projektów współpracy

LGD zrealizowała jeden międzyregionalny projekt współpracy ukierunkowany na rozwój i promocję dorzecza rzeki Pilicy przez wzbogacenie oferty turystycznej i promocyjnej szlaku wodnego. Głównymi celami projektu były: budowa infrastruktury turystycznej wzdłuż biegu rzeki Pilicy oraz promocja wiedzy na temat wodnego szlaku rzeki Pilicy i towarzyszących mu atrakcji turystycznych. Zbudowano w uzasadnionych miejscach altany do odpoczynku dla turystów podczas spływu oraz uporządkowano nadbrzeża rzeki w wyznaczonych punktach. Projekt przeprowadzono z LGD z województwa śląskiego i mazowieckiego (w obszarze źródła i ujścia rzeki Pilicy). Rezultaty projektu pozwoliły na zwiększenie atrakcyjności obszarów LGD pod względem turystycznym, rekreacyjnym i kulturowym, jak również na wzmocnienie marki LGD. Został wydany pogłębiony przewodnik oraz mapa turystyczna dotyczące dorzecza rzeki Pilicy.

6. Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)

Zakończenie realizacji strategii przypadnie na 2023 rok. W momencie pisania raportu z ewaluacji trudno przewidzieć, czy wszystkie wskaźniki oddziaływania zostaną uzyskane. Można przypuszczać, na podstawie danych GUS i wyników badań satysfakcji, że cele strategii zostaną osiągnięte.

CEL OGÓLNY 1	Obszar Dolina Pilicy rozwinięty pod względem turystycznym poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczo-krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego jako podstawy poprawy jakości życia mieszkańców			
Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego I	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych sposób pomiaru
Odsetek mieszkańców obszaru LGD deklarujących poprawę jakości życia	procent	0%	40%	Dane LG - ankiety

CEL OGÓLNY 2	Zintegrowane, aktywne lokalne społeczności w tym poprzez włączenie społeczne, ograniczenie ubóstwa i rozwój gospodarczy z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu			
Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego II	Jednostka miary	Stan początkowy 2014 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych sposób pomiaru
Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON	sztuka	7006	7009	Dane GUS
Odsetek mieszkańców obszaru LGD uczestniczących w zorganizowanych formach życia społecznego	procent	0%	60%	Dane LGD - ankiety

Ocena wpływu na kapitał społeczny

Projekty grantowe są najlepsze do budowy kapitału społecznego. W ten sposób realizowane są inicjatywy oddolne, które odpowiadają na potrzeby społeczne i te inicjatywy trafiają do społeczności lokalnej. Pozytywny efekt projektów grantowych to fakt, iż prowadzone są przez organizacje pozarządowe, które są najbliżej mieszkańców. LGD pozostaje w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi. Dość znacząco zwiększyła się liczba organizacji pozarządowych na obszarze działania Stowarzyszenia. Fakt ten przekłada się na stałe zwiększanie się procesu aktywności społecznej. Prowadzone były projekty infrastrukturalne, które wpływały na kapitał społeczny w taki sposób, że tworzono warunki, aby kapitał mógł się rozwijać np. wyposażano obiekty pełniące funkcje kulturalne lub sportowe, remontowano świetlice. Infrastruktura jest bardzo ważna w budowie kapitału społecznego. Mieszkańcy muszą mieć miejsce spotkań, w którym mają szanse na realizację działań

miękkich (warsztaty, spotkania, imprezy sportowe). Jednocześnie prowadzono projekty dotyczące promocji walorów regionu, czy promocje ruchu turystycznego. Projekty były prowadzone przez organizacje pozarządowe, stowarzyszenia. Wszystkie te projekty wpływały na rozwój kapitału społecznego.

Przedsiębiorczość

LGD w opinii swoich przedstawicieli potwierdza, że przedsiębiorczość powinna być wspierana. Zgodnie z LSR połowa funduszy z PROW była skierowana na rozwój lub podejmowanie działalności gospodarczej. Wydaje się, że wsparcie nowych przedsiębiorców pozwala na uzyskanie efektu synergii z innymi operacjami. Rozwój przedsiębiorczości jest przedsięwzięciem zdecydowanie trudniejszym w realizacji. W tych przypadkach przedsiębiorstwo już istnieje i będzie bardziej zainteresowane własnym rozwojem niż wsparciem strategii lokalnej.

Do działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości zaliczyć można również utworzenie inkubatora przetwórstwa lokalnego oraz szeroko zakrojone działania na rzecz promowania produktów lokalnych skupionych pod patronatem marki lokalnej.

Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Nie prowadzono projektów dotyczących rozwoju samej turystyki. Rozwój turystyki wykorzystywano poprzez rozwój rekreacji i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. Były prowadzone projekty infrastrukturalne wspierające rekreację. Do takich należał przeprowadzony projekt współpracy dotyczący dorzecza Pilicy poprzez utworzenie szlaku wodnego. Dodatkowo został opracowany pogłębiony przewodnik turystyczny uwzględniający obszary - od źródła Pilicy do jej ujścia oraz mapa turystyczna. Współpracowano w projekcie z przedstawicielami LGD z okolicznych województw: śląskiego i mazowieckiego.

W ramach operacji własnej przeprowadzono rewitalizację szlaku rowerowego im. Zygmunta Goliata (długość 68,5 km) wokół Zalewu Sulejowskiego wraz z infrastrukturą turystyczną do odpoczynku (stoły z ławami, stojaki na rowery, tablice z mapą szlaku) w wybranych miejscach. To sztandarowy produkt Stowarzyszenia. Produkt ten ma ogromny potencjał i znaczenie dla promocji LGD.

Grupy defaworyzowane

W LSR zidentyfikowano następujące grupy defaworyzowane na rynku pracy: osoby młode do 25 roku życia, osoby nieposiadające kwalifikacji zawodowych, doświadczenia zawodowego bądź mające niski poziom wykształcenia, osoby powyżej 50 roku życia, kobiety powracające na rynek pracy po urlopie macierzyńskim lub wychowawczym, niepełnosprawni oraz osoby opuszczające zakłady karne. W lokalnych kryteriach wyboru wniosków udział tych grup był gratyfikowany. W składanych wnioskach przyznawano dodatkowe punkty osobom, które znalazły się w przedstawionej grupie defaworyzowanej zgodnie z LSR. Dodatkowe punkty zyskiwały również wnioski osób deklarujących zatrudnienie osób z grupy defaworyzowanej.

Przeprowadzone były dodatkowe działania komunikacyjne nakierowane na osoby bezrobotne poprzez współpracę z PUP.

Z perspektywy czasu LGD stwierdza, że grupy defaworyzowane wymagają redefinicji, jak też zmniejszenia ilości grup, do których Stowarzyszenie będzie kierować swoje wsparcie.

Innowacyjność

LGD przyznaje, że ocena wniosków z uwzględnieniem kryterium innowacyjności była dla nich wyzwaniem. Stwierdzano, że innowacyjność jest nieostrym kryterium. W większości przypadków wnioski jednak otrzymywały dodatkowe punkty. Wnioskodawcy wyróżniali się kreatywnością, gdyż bardzo zależało im, aby pozyskać finansowanie zaplanowanych przedsięwzięć. Ostatecznie Rada LGD wprowadziła wymóg przedstawiania w procesie naboru dodatkowego załącznika: Uzasadnienia spełnienia kryterium od niezależnej instytucji.

Projekty współpracy

W opinii LGD ten okres programowania był bardzo przyjazny dla projektów współpracy. Możliwość realizacji ich jest wysoko oceniana przez LGD. Dzięki tym projektom zbudowane zostały więzi współpracy. W LGD Dolina Pilicy przeprowadzono jeden projekt współpracy międzyregionalnej. Stowarzyszenie nie miało problemów z rozliczeniami finansowymi.

Ocena funkcjonowania LGD

LGD współpracuje z 15 gminami, z którymi współpraca układa się bardzo dobrze. W bieżącym okresie programowania zgodnie z LSR projekty grantowe są nakierowane na dotarcie do społeczności lokalnych czyli najczęściej są to projekty przeprowadzane przez organizacje pozarządowe. Gminy mogły więc pomagać im w ubieganiu się o uzyskanie wsparcia i realizacji zadania. Z pewnością kiedy płaszczyzna przedsięwzięć finansowych z

gminami była szersza w poprzedniej perspektywie, atmosfera współpracy z gminami była jeszcze lepsza. Stowarzyszenie Dolina Pilicy było przez władarzy gmin traktowane bardzo poważnie i po partnersku w realizacji przedsięwzięć na rzecz mieszkańców. LGD nie zgłasza żadnych problemów we współpracy z samorządami.

Biuro LGD w zakresie działań informacyjno-szkoleniowych i doradczych funkcjonowało na wysokim poziomie. Dodatkowo poza działaniami obowiązkowymi (nabory wniosków, doradztwo przy ich tworzeniu) LGD angażowała się w działania animacyjne i aktywizacyjne. Organizowała bardzo dużą ilość warsztatów rękodzielniczych (artystycznych i kulinarnych) oraz warsztatów informatycznych. Znakomicie to aktywizowało mieszkańców, pobudzało do działania, jak również było szansą i platformą do rozmów na temat przyszłych inicjatyw LGD. Dzięki tej formie aktywizacji Stowarzyszenie rozwinęło Markę Lokalną Dolina Pilicy. Aktualnie 22 produkty oznaczone zostały znakiem tej marki. Jednocześnie Stowarzyszenie wzięło udział w wielu imprezach lokalnych, okolicznościowych, rocznicowych organizowanych głównie przez samorządy.

Ocena procesu wdrażania

LGD nie miała problemów z realizacją rzeczową i finansową. Dzięki składkom członkowskim płaconym przez samorządy, stowarzyszenie miało własny budżet. Dzięki temu było możliwe korzystanie z własnych środków bez oczekiwania na opóźnione płatności grantowe. W ten sposób można było zrealizować więcej projektów.

Problemy w procesie wdrażania pojawiają się kiedy wnioski trafiają do Urzędu Marszałkowskiego. UM potrzebuje dużo czasu na weryfikację wniosków.

Dla LGD procedury stosowane są jasne, klarowne i szczegółowe. Dzięki procedurom działania były prowadzone bez problemów. Beneficjenci narzekają na zawiłość procedur. LGD na spotkaniach i szkoleniach stara się zawsze przełożyć procedury na prostszy język. Problematyczne jest również żądanie oryginalnych dokumentów na etapie składania wniosków. Zdaniem LGD wystarczające byłoby składanie oświadczeń, a dopiero w kolejnym etapie wnioskodawca musiałby przedkładać dokumenty. To odciążałoby wnioskodawców. Niektórzy wnioskodawcy mają też problem z biznes planami, które są bardzo rozbudowane. W wielu miejscach powtarzane są te same informacje. LGD stara się pomagać w przygotowywaniu wniosków.

Kryteria oceny wniosków w większości były poprawne i pozwalały na wybór najlepszych wniosków. Problem sprawiło kryterium innowacyjności dotyczące wniosków w zakresie rozwoju przedsiębiorczości. Wnioskodawcy wykazywali się dużą kreatywnością, aby uzyskać finansowanie swoich przedsięwzięć. Rada miała problemy z oceną takich wniosków. W związku z powyższym od przedsiębiorców żądano dodatkowych załączników, które zawierały

uzasadnienie wystawione przez podmioty merytoryczne. Ostatecznie dużo wniosków otrzymywało dodatkowe punkty za innowacyjność.

Wartość dodana podejścia LEADER

LGD jest zadowolona ze współpracy z organizacjami pozarządowymi. Dzięki projektom grantowym organizacje pozarządowe współpracują efektywnie z LGD. Ta współpraca rozwija się, bo później LGD angażuje organizacje w operacjach własnych i może liczyć na współdziałanie z tymi podmiotami. Dzięki LGD, organizacje pozarządowe mogą aktywniej, prężniej działać i pozyskiwać granty. LGD zbudowała już sobie markę i jest rozpoznawalna w województwie. Ilość organizacji na ich terenie bardzo wzrosła.

Zdaniem Stowarzyszenia współpraca z przedsiębiorcami przebiega raczej jednostkowo i incydentalnie. Są przedsiębiorcy, którzy utrzymują pewną bliskość i potencjalność współpracy, ale trudno tu mówić o współpracy sensu stricto. LGD ma za mało czasu, aby taką współpracę inicjować, prowadzić. Większość przedsiębiorców realizuje operację i rozwija swoją działalność.

Produkty projektów realizowane za pośrednictwem LGD takie jak np. szlak rowerowy, altany na szlaku czy udogodnienia na boiskach sportowych żyją własnym życiem, chociaż w dużej mierze zależy to od tego kto zostaje właścicielem tych wytworów i czy o nie dba. Są też place zabaw, które są potrzebne społeczności i są przez mieszkańców używane. W ramach działań LDG powstało również dużo świetlic. Zdaniem Stowarzyszenia czasem wydaje się, że powstała ich za duża ilość i czasami trudno efektywnie je zagospodarować samorządom.

Wytwory będące efektem działań LGD nie zawsze są dobrze promowane, a mieszkańcy rzetelnie informowani kto jest sprawcą danych produktów.

LGD jest zadowolona ze współpracy z Urzędem Marszałkowskim.

7. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

Przy tak dużej liczbie samorządów oraz mieszkańców objętych LSR dbałość o jakość Partnerstwa nie jest sprawą prostą. Współpraca z sektorem publicznym przebiega w sposób prawidłowy. Systematyczna komunikacja i dobre relacje powodują, że LGD może liczyć na samorządy nie tylko w sytuacji, gdy ogłaszane są nabory wniosków, ale również w przypadku potrzeby wsparcia Stowarzyszenia. Organizacje pozarządowe to drugi z sektorów. Duża liczba naborów grantowych oraz znaczące kwoty kierowane tą drogą do organizacji powodują, że LGD traktowana jest jako ważny partner dla NGO. Organizacje pozarządowe to zdecydowanie silna strona Stowarzyszenia, a jedyną rekomendacją może być utrzymanie takiego stanu. Przedsiębiorcy z kolei ukierunkowani są na zaspokojenie własnych potrzeb i po rozliczeniu projektów rzadko angażują się w działalność LGD. Stowarzyszenie powinno przekuć zainteresowanie funduszami dostępnymi w LGD na większą aktywność sektora gospodarczego w codziennym funkcjonowaniu LGD.

Budowanie kapitału społecznego to dla Stowarzyszenia Dolina Pilicy jeden z głównych celów działalności. Realizacja tego celu odbywa się przede wszystkim za pomocą projektów grantowych. Należy podkreślić, że pewne braki w konstrukcji samego narzędzia, jakim są granty z PROW sprawia, że dla LGD jest to zadanie wymagające ogromnego wysiłku. Przede wszystkim dotyczy to nakładu pracy personelu LGD jakiego wymaga ciągła opieka nad grantobiorcami na każdym etapie wnioskowania, realizacji i rozliczenia zadania. Granty nie mają zaplanowanego pełnego prefinansowania, co w przypadku organizacji pozarządowych na terenach wiejskich jest barierą nie do przebycia. Dlatego na LGD spadło kolejne wyzwanie, tym razem zapewnienia prefinansowania wnioskodawcom w naborach grantowych. Jednak nie ma wątpliwości, że projekty grantowe w największym stopniu wpisują się w misję Stowarzyszenia Dolina Pilicy jako lokalnego lidera w budowaniu kapitału społecznego regionu.

Biuro LGD pełni bardzo ważną rolę w realizacji strategii. Organizuje nabory wniosków, pracownicy udzielają doradztwa i prowadzą szkolenia. Biuro wspomaga Radę w weryfikacji wniosków, przygotowuje dokumentację i zapewnia sprawny przebieg posiedzeń Rady i Walnych Zebrań Członków. Na barkach pracowników biura są projekty grantowe, realizacja planu komunikacji i bieżące funkcjonowanie Stowarzyszenia. Wszystko to spotyka się z bardzo wysoką oceną dokonywaną przez respondentów anonimowych ankiet oraz wieloma słowami uznania w wywiadach pogłębionych prowadzonych zarówno wśród członków LGD, jak i wnioskodawców. Dużą, pozytywną rolę odgrywa łączenie w jednej osobie funkcji prezesa i kierownika biura. Usprawnia to komunikację, przyspiesza procesy decyzyjne i pozwala na bieżące kontrolowanie wszystkich procesów funkcjonowania LGD. Wszystko to potwierdza, że zarówno władze LGD, jak również wszyscy pracownicy biura dbają o

utrzymanie wysokich standardów w pracy dla lokalnych mieszkańców w zakresie atmosfery pracy, podnoszenia kwalifikacji, jak i kwestii finansowych.

Wsparcie przedsiębiorczości odbywa się wielotorowo: poprzez utworzenie inkubatora przedsiębiorczości, wspieranie produktów lokalnych, ale przede wszystkim poprzez nabory wniosków na podejmowanie i rozwijanie działalności gospodarczej. Obydwie ścieżki realizują założony cel, ale premie na zakładanie działalności gospodarczej lepiej wpisują się w ideę rozwoju gospodarczego szczególnie, że korzystają z niej młodszy mieszkańcy. Przedsięwzięcie to jest jednak bardziej narażone na chwilowe warunki zewnętrzne związane z inflacją lub niepewnością w sferze zasad podatkowych. Doświadczenia związane z brakiem chętnych na premie w naborze organizowanym z początkiem 2022 roku powinny być przedmiotem analizy w perspektywie kolejnego okresu programowania. Jednak największym problemem związanym zarówno z podejmowaniem jak i rozwijaniem działalności gospodarczej jest wydłużony czas weryfikacji wniosków w Urzędzie Marszałkowskim. Trudno tu o rekomendację dla LGD, ale kwestia ta nie może być pominięta w ewaluacji.

Rozwój turystyki jest jednym z ważniejszych celów jaki przyświeca LGD. Tematyka turystyki była mocno obecna w strategii. Dotyczyły jej projekty z zakresu przedsiębiorczości, ale ujmowana była również w rozwoju infrastruktury. Również w naborach grantowych stanowiła, obok rekreacji, istotny element inicjatyw zgłaszanych przez organizacje pozarządowe. Samo Stowarzyszenie realizowało projekt własny ukierunkowany na poprawę warunków korzystania ze ścieżki rowerowej, a ważne elementy wspierania turystyki znaleźć można również w projektach współpracy. Jedną z najważniejszych inicjatyw okoturystycznych jest opracowanie, wdrożenie i prowadzenie Marki Lokalnej Dolina Pilicy zwolnij bieg... Trudno przecenić rolę tego narzędzia zarówno w sferze turystyki, budowania kapitału społecznego jak i wspierania przedsiębiorczości na obszarze LGD. Rekomendacją może być w tym zakresie jedynie utrzymanie aktywności Stowarzyszenia na obecnym poziomie.

Zasadniczą barierą w sprawniejszym funkcjonowaniu Stowarzyszenia jest wszechobecna biurokracja. O ile pracownicy LGD nie mają problemów ze zrozumieniem i stosowaniem procedur to wnioskodawcy nie odczuwają takiego komfortu. Wywiady prowadzone z wnioskodawcami, zarówno tymi, którzy otrzymali dofinansowanie jak i tymi, którym się to nie udało zgodnie potwierdzają, że objętość procedur zniechęca do zapoznawania się z nimi. Wnioskodawcy informacje o procedurach czerpią przede wszystkim od pracowników biura LGD. Dużo negatywnych opinii wyrażono również na temat skomplikowania wniosku, a szczególnie biznesplanu. Tematem podnoszonym w każdej rozmowie jest zawsze czas całej procedury, z naciskiem na okres weryfikacji wniosków w Urzędzie Marszałkowskim. Mimo, że ten ostatni w żadnym stopniu nie zależy od LGD to konsekwencje wydłużania terminów spadają na Stowarzyszenie.

Ewaluacja końcowa wymagała od wszystkich członków Stowarzyszenia wyjątkowej pracy. Krótki czas realizacji badań sprzyjał kumulowaniu działań. Niemniej wsparcie i zaangażowanie władz LGD, pracowników i członków LGD zapewniło sukces realizacji wszystkich założonych działań. Na koniec należy jeszcze raz podziękować wszystkim, którzy wnieśli wkład w powstanie tego opracowania, czy to poprzez przygotowanie dokumentów, zestawień, uczestnictwo w wywiadach grupowych i indywidualnych, czy też poprzez wypełnianie anonimowych ankiet.

8. Spis tabel i wykresów

Wykresy

Wykres 1. Procent ankiet z poszczególnych gmin	12
Wykres 2. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?	22
Wykres 3. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnich latach (od 2016 roku) warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”? ...	23
Wykres 4. Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:	24
Wykres 5. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń:	25
Wykres 6. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?.....	26
Wykres 7. Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?	26
Wykres 8. Jakie są powody?	27
Wykres 9. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?	27
Wykres 10. Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?	28
Wykres 11. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?.....	28
Wykres 12. Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?	29
Wykres 13. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?	30
Wykres 14. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa: 31	
Wykres 15. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD	31
Wykres 16. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD.....	32
Wykres 17. Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania?.....	33
Wykres 18. Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni?	34

Wykres 19. Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców? 34	
Wykres 20. Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?	35
Wykres 21. Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z potrzebą?	36
Wykres 22. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?	37
Wykres 23. Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)? 37	
Wykres 24. Czy Pana(i) zdaniem LGD powinna podejmować dodatkowe działania aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD?	38
Wykres 25. Czy zna Pan/i Stowarzyszenie Dolina Pilicy?	41
Wykres 26. W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?	42

Tabele

Tabela 1. Ludność ogółem	14
Tabela 2. Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym.....	15
Tabela 3. Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem.	15
Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego	16
Tabela 5. Wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca (w złotych).	17
Tabela 6. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.....	18
Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej ogółem.	18
Tabela 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności.	19
Tabela 9. Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.....	20
Tabela 10. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców.	21
Tabela 11. Bezrobotni zarejestrowani ogółem.....	21
Tabela 12. Doradztwo w liczbach	39
Tabela 13. Szkolenia	39

Tabela 14. Zebrania organów LGD	40
Tabela 15. Realizacja rzeczowa – stan na 31.12.2021 r.	43
Tabela 16. Postęp finansowy – stan na 31.12.2021 r.....	48

9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania

Narzędzia badawcze

9.1. Scenariusz wywiadu pogłębionego z wnioskodawcami/beneficjentami:

1. Jak wnioskodawca dowiedział się o konkursie, skąd pochodzi wiedza o LGD i jak jest ona znacząca?
2. Pomysł na projekt - skąd pochodził, czy ktoś pomagał w konceptualizacji, czy wynajmowano firmę lub osobę do pomocy w opracowaniu wniosku?
3. Zakres pomocy ze strony LGD, doświadczenia związane z doradztwem.
4. Znajomość wniosku i procedury, trudności z wypełnianiem wniosku.
5. Ocena wniosku w LGD, doświadczenia i opinie o kryteriach oraz ocenie przez Radę LGD.
6. Proces administracyjny po dokonaniu wyboru operacji do dofinansowania.
7. Ogólna ocena kontaktów z LGD w czasie opracowania wniosku, oceny i wyboru oraz realizacji.
8. Podejście kontrfaktyczne: czy jeszcze raz spróbowałby wnioskować do LGD?
9. Podejście kontrfaktyczne: czy zrealizował pomysł mimo braku dofinansowania (dla osób, które nie uzyskały dofinansowania)?
10. Podsumowanie i ogólne opinie o trudnościach i dobrych stronach procesu.

9.2. Scenariusz wywiadu pogłębionego z przedstawicielami gmin:

1. Czy w Pana/Pani gminie ludzie są aktywni. Czy jest dużo organizacji pozarządowych?
  - a. Czy działania LGD w jakiś sposób wpływają na rozwój aktywności społecznej mieszkańców (kapitału społecznego)?
2. Czy ludzie są w tej gminie przedsiębiorczy? Czy dla rozwoju obszaru lepsze są środki na podejmowanie czy na rozwój działalności gospodarczej?
3. A jak już rozmawiamy o ludziach, którzy tu mieszkają. W jakiej grupie należałoby szukać ludzi, którzy sobie najgorzej radzą. Takich którzy wymagają najpilniejszej pomocy? (młodzież, seniorzy, niepełnosprawni)
4. Jeśli chodzi o kulturę i turystykę - czy działania LGD jakoś wpłynęły na rozwój obszaru w tej dziedzinie?
5. Przejdźmy teraz do tego jak działa LGD. Jak wygląda komunikacja i współpraca pomiędzy gminami a LGD?
6. Czy ta współpraca pozwala działać efektywnie? Jak duży wpływ na to co robi i jak działa LGD mają władarze gmin partnerskich?
7. Czy LGD dobrze widać w gminach? Czy pojawia się na dożynkach, organizuje konkursy, wyjazdy? Czy mieszkańcy wiedzą, że taka organizacja działa tu na obszarze?
8. W czym należałoby szukać największej zalety istnienia LGD?
9. Czy jest coś co można by poprawić w działaniach LGD?

9.3. Ankieta kierowana do wnioskodawców, beneficjentów i członków LGD

Ocena funkcjonowania LGD

Szanowni Państwo,

głównym celem funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania była realizacja wspólnie opracowanej z Mieszkańcami (Państwem) Lokalnej Strategii Rozwoju. Strategia ta realizowana jest przez szereg działań własnych LGD oraz Państwa projekty finansowane w ramach programu PROW.

W ramach podsumowań realizacji programu oraz wypełniając zapisy zawarte w LSR przygotowaliśmy ankietę, o której wypełnienie Państwa prosimy. Zarówno podczas tworzenia dokumentu jak i teraz Państwa zdanie jest dla nas niezmiernie istotne.

Prezes LGD

1. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Bardzo dobrze
2. Raczej dobrze
3. I dobrze i źle
4. Raczej źle
5. Bardzo źle
6. Trudno powiedzieć

2. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
1.	Godziny pracy biura LGD są dogodne dla klientów				
2.	Strona internetowa				

	zawiera aktualne informacje				
3.	Odpowiedzi na wiele pytań można uzyskać telefonując do biura LGD				
4.	łatwo umówić się na spotkanie z pracownikami biura LGD				

3. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
1.	Pracownicy mają wiedzę odpowiednią do wykonywanej pracy				
2.	Pracownicy z zaangażowaniem wykonują swoje obowiązki				
3.	Pracownicy udzielają rzetelnych informacji i porad				
4.	Pracownicy są mili i uprzejmi				

4. Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Bardzo źle	-1	0	1	Bardzo dobrze	Trudno powiedzieć
1.	inspirowanie działań na rzecz rozwoju LGD						
2.	funkcjonowanie w zakresie spraw administracyjnych,						
3.	funkcjonowanie w zakresie spraw finansowych LGD						
4.	funkcjonowanie w zakresie spraw organizacyjnych						
5.	prowadzenie doradztwa						
6.	organizacja naborów wniosków						

7.	pozyskiwanie dodatkowych funduszy zewnętrznych						
8.	informowanie członków LGD o funkcjonowaniu LGD						
9.	prorowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych dla mieszkańców						
10.	współpraca z innymi LGD						
11.	współpraca z Urzędem Marszałkowskim i Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa						
12.	prorowadzenie monitoringu realizacji LSR						

5. Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania? **Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 najważniejsze kanały pozyskiwania informacji**

1. Bezpośrednie kontakty z Władzami LGD
2. Bezpośrednie kontakty z pracownikami Biura
3. Walne zebranie członków
4. Oficjalna strona internetowa LGD
5. Newsletter ze strony LGD
6. Informacje wysyłane pocztą elektroniczną (e-maile)
7. Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w miejscowościach na terenie LGD
8. Portale społecznościowe
9. Ulotka informacyjna rozpowszechniana na obszarze LGD
10. Szkolenie dla potencjalnych beneficjentów
11. Informacja bezpośrednia w siedzibie (biurze) LGD
12. Inne sposoby. Jakież? .....

6. Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni? **Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.**

1. Ankieta papierowa

2. Ankieta elektroniczna
3. Kontakt bezpośredni z przedstawicielem LGD
4. Kontakt mailowy
5. Kontakt telefoniczny
6. Kontakt poprzez portal społecznościowy (np. czat z pracownikiem LGD)
7. Panel dyskusyjny po zakończeniu szkoleń i spotkań (możliwość zadawania pytań, zgłaszania uwag)
8. Inny, jaki? .....

7. Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców? **Proszę wskazać nie więcej niż 3 najważniejsze źródła.**

1. Z własnego doświadczenia
2. Z rozmów z mieszkańcami
3. Z rozmów z samorządowcami, członkami organizacji pozarządowych itp.
4. Z mediów (lokalna prasa, telewizja, radio)
5. Z Internetu (portale, wortale, fora dyskusyjne)
6. Z badań społecznych i analiz gospodarczych
7. Z innych źródeł (jakich?) .....

8. Czy konkursy ogłaszane przez Lokalną Grupę Działania odpowiadały na potrzeby mieszkańców?
Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Idealnie wpisywały się w potrzeby mieszkańców
2. W większości przypadków wpisywały się w potrzeby mieszkańców
3. Często mijają się z potrzebami mieszkańców
4. Prawie w ogóle nie odpowiadały na potrzeby mieszkańców
5. Trudno powiedzieć

9. Jakie są najważniejsze problemy społeczne mieszkańców regionu LGD?
Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

--

10. Czy konkursy rozpisane w LGD pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych?

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie nie	-1	0	1	Zdecydowanie tak	Trudno Powiedzieć
1.	Niedostateczna ilość miejsc pracy (bezrobocie).						
2.	Wykluczenie społeczne osób z grup defaworyzowanych.						
3.	Niedostatecznie rozwinięte zaplecze rekreacyjno - turystyczno - kulturowe.						
4.	Słabość organizacji pozarządowych (ze względu na problemy finansowe).						
5.	Niedostateczna ilość produktów lokalnych.						
6.	Słaba promocja regionu.						

11. Czy istnieją działania społeczne, które nie zostały uwzględnione w strategii Lokalnej Grupy Działania?

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

--

12. Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe uruchamiane przez Lokalną Grupę Działania zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak

3. Raczej nie
4. Zdecydowanie nie
5. Trudno powiedzieć

13. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak, inne projekty byłyby bardziej efektywne
2. Zastosowanie innych projektów dałoby podobne rezultaty
3. Nie, inne projekty byłyby mniej efektywne
4. Trudno powiedzieć

14. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. LGD powinna ograniczyć się do założeń Lokalnej Strategii Rozwoju
2. LGD powinna podejmować również wyzwania wykraczające poza LSR
3. Trudno powiedzieć

15. Proszę uzasadnić swoją opinię

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

Proszę o podanie kilku informacji o sobie, wyłącznie w celach statystycznych

16. W której gminie Pan(i) mieszka?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Aleksandrów
2. Czerniewice
3. Drzewica

4. Inowódz
5. Lubochnia
6. Mniszków
7. Opoczno
8. Poświętne
9. Przedbórz
10. Rzeszyca
11. Sławno
12. Sulejów
13. Tomaszów Mazowiecki
14. Wielgomłyny
15. Wolbórz

17. Płeć

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Kobieta
2. Mężczyzna

18. Do jakiej kategorii wiekowej może się Pan(i) zaliczyć?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. mam mniej niż 18 lat
2. od 18 do 30 lat
3. od 31 do 40 lat
4. od 41 do 50 lat
5. od 51 do 60 lat

6. mam więcej niż 60 lat

19. Jestem:

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Osobą fizyczną
2. Członkiem organizacji społecznej (stowarzyszenie, fundacja, związek zawodowy, klub sportowy)
3. Przedsiębiorcą
4. Ze środowiska (grupy) bez osobowości prawnej (koło gospodyń wiejskich, zespół ludowy, koło wędkarskie, koło hobbystów i inne)
5. Reprezentantem podmiotu z sektora publicznego (gmina, dom kultury, zakład opieki zdrowotnej)
6. Żadne z powyższych

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

9.4. Ankieta kierowana do mieszkańców obszaru LGD

Poziom satysfakcji mieszkańców

Zapraszamy Państwa – mieszkańców naszego regionu do wyrażenia opinii na temat warunków życia w naszej gminie. Ankieta jest anonimowa a jej wyniki posłużą wyłącznie temu, aby dostosować Lokalną Strategię Rozwoju do potrzeb mieszkańców i regionu.

1. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie

4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

2. 2. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnim roku warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

3. Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Bardzo dobrze	Dobrze	Przeciętnie	Źle	Bardzo źle	Nie mam zdania
1.	Atrakcyjności turystycznej						
2.	Promocji dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki						
3.	Infrastruktury i oferty kulturalnej						
4.	Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej						
5.	Infrastruktury drogowej						
6.	Zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie lokalnych problemów						
7.	Tożsamości mieszkańców z regionem						

8.	Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych						
9.	Działań na rzecz bezrobotnych						
10.	Działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia						
11.	Działań na rzecz osób po 50 roku życia						
12.	Działań na rzecz kobiet						
13.	Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem						
14.	Sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firmy						

4. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	nie wiem
1.	Uczestniczę w wydarzeniach organizowanych w gminie (kulturalnych, rekreacyjno-sportowych, obchodach świąt etc.)					
2.	Biorę udział w przygotowywaniu gminnych wydarzeń (sam(a) albo w ramach grupy, do której należę)					
3.	Należę do stowarzyszenia/organizacji pozarządowej (stowarzyszenie, fundacja)					
4.	Należę do nieformalnej grupy społecznej (koła gospodyń etc.)					
5.	Mam możliwości, by wypowiadać się na temat ważnych zagadnień (dotyczących gminy i mojej miejscowości)					
6.	Jestem członkiem rady/komitetu (np. w szkole, klubie sportowym, przedsiębiorstwie)					

7.	Znam najważniejsze fakty historyczne dotyczące mojej miejscowości/gminy					
8.	Potrafię wskazać najważniejsze atrakcje turystyczne w okolicy					
9.	Na terenie mojej gminy mogą rozwijać się zawodowo					
10.	W mojej gminie powstaje wiele firm					
11.	W mojej gminie chętnie inwestują przedsiębiorcy					
12.	Na terenie mojej gminy są sprzyjające warunki dla turystów i osób przyjezdnych					

5. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

6. Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. tak
2. nie

7. Jakie są powody?

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Trudny dostęp do edukacji
2. Trudny dostęp do instytucji kultury

3. Utrudniony dostęp do placówek opieki nad dziećmi
4. Brak perspektyw zawodowych
5. Powody osobiste/ rodzinne
6. Inne (jakie?) .....

8. 6. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak często
2. Tak, czasem
3. Trudno powiedzieć
4. Nie

9. Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak
2. Ani tak, ani nie
3. Nie

10. 8. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak często
2. Tak, czasem
3. Trudno powiedzieć
4. Nie

11. Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak
2. Trudno powiedzieć
3. Nie

12. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności? (Prosimy o zaznaczenie „x” trzech najważniejszych)

1. Promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki
2. Infrastruktura i oferta kulturalna
3. Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna
4. Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)
5. Infrastruktura drogowa
6. Aktywność społeczna mieszkańców (zaangażowania w sprawy lokalne)
7. Działania wzmacniające tożsamość mieszkańców z regionem
8. Działania wynikające z inicjatywy mieszkańców
9. Warunki życia osób niepełnosprawnych
10. Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych
11. Zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem
12. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby przed 34 rokiem życia
13. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby po 50 roku życia
14. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety
15. Działania ułatwiające założenia i prowadzenia działalności gospodarczej

13. Czy zna Pan/i Stowarzyszenie Dolina Pilicy?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak znam, słyszałam/em
2. Nie znam, nie słyszałam/em

14. W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. od znajomych, sąsiadów
2. w instytucji (urząd, szkoła)
3. z lokalnej prasy
4. widziałem/am działania LGD
5. uczestniczyłem/am w działaniach LGD/ brałem/am udział w projekcie

15. Status na rynku pracy:

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Osoba (fizyczna, prawna lub inna) prowadząca działalność gospodarczą
2. Zatrudniony/a w rolnictwie
3. Zatrudniony/a poza rolnictwem
4. Uczący się/studiujący
5. Osoba bezrobotna
6. Inny typ, jaki? .....

16. Płeć:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Kobieta
2. Mężczyzna

17. Niepełnosprawność:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Osoba niepełnosprawna, posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności
2. Osoba pełnosprawna

18. Wykształcenie:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. podstawowe

2. zasadnicze zawodowe
3. średnie
4. policealne
5. licencjat, inżynier
6. wyższe magisterskie
7. inne

19. Wielkość gospodarstwa rolnego:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. nie posiadam gospodarstwa rolnego
2. do 5 ha
3. 6-10 ha
4. 11-20 ha
5. 21-50 ha
6. >50 ha

20. Wiek

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. mniej niż 18 lat
2. 18 do 24 lat
3. 25-34 lat
4. 35-50 lat
5. >50 lat

21. W której gminie Pan/Pani mieszka?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Aleksandrów

2. Czerniewice
3. Drzewica
4. Inowódz
5. Lubochnia
6. Mniszków
7. Opoczno
8. Poświętne
9. Przedbórz
10. Rzeczyca
11. Sławno
12. Sulejów
13. Tomaszów Mazowiecki
14. Wielgomłyny
15. Wolbórz
16. inna gmina

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

9.5. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego

1. Wprowadzenie.
  - a. Przedstawienie moderatora, opisanie celu badania, anonimowości uzyskanych odpowiedzi, konieczność nagrywania wywiadu z uwagi na późniejszą analizę wyników.
2. Ocena wpływu na kapitał społeczny.
  - a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
  - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
3. Przedsiębiorczość.
  - a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
  - b. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe.
  - a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
  - b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
5. Grupy defaworyzowane.
  - a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
6. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
  - a. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
7. Innowacyjność.
  - a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
  - b. Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
8. Ocena funkcjonowania LGD.
  - a. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwala na efektywną i skuteczną realizację LSR?
  - b. Jak jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
  - c. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?
9. Zakończenie spotkania.

Czas trwania 120 minut.